

Den rysk-tjetjenska konflikten i historisk beskrivning

Tatiana Ek
Rosa Méndez

Luleå tekniska universitet

C- uppsats
Historia

Institutionen för Industriell ekonomi och samhällsvetenskap
Avdelningen för Samhällsvetenskap

Sammanfattning

Syftet med uppsatsen är att göra en historiografisk studie om hur relationerna mellan Ryssland och Tjetjenien beskrivs i internationell samhällsvetenskaplig facklitteratur. Avsikten med uppsatsen är inte att undersöka orsakerna till konflikten, utan att analysera författarnas sätt att beskriva motsättningarna. Undersökningen koncentrerar sig på perioden under 1900-talet från oktoberrevolutionen fram till utbrottet av det första tjetjenska kriget 1994. Uppsatsens teoretiska ram bygger på Klas-Göran Karlssons typologi över fem historiebruk, sådana som: vetenskapligt, existentiellt, moraliskt, ideologiskt och icke-bruk av historien. Som stöd till den här teorin använder vi den hermeneutiska metoden, som hjälper att tolka texter. I studien analyserar vi historieskrivningar av tre författare, Anatol Lieven, Reza Shah-Kazemi och Anna Politkovskaja. Val av dessa författare beror på deras olika bakgrund. Vi behandlar varje författare för sig under arbetets gång genom att försöka identifiera deras historiebruk. I den sammanfattande diskussionen jämför vi dem med varandra samt placerar deras historieskrivningar enligt de historiebruk som Karlsson definierat. Vi kom fram till att de olika historiebruken ofta går in i varandra och kan vara svåra att urskilja. Lievens och Shah-Kazemis historieskildringar är mycket komplexa och därmed präglas av flera historiebruk. Politkovskajas historiebeskrivning kännetecknas tydligt av ett historiebruk, det moraliska.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Syfte.....	1
1.2 Avgränsningar.....	2
1.3 Tidigare forskning inom historiografin.....	2
1.4 Teori och metod.....	3
2. Historisk bakgrund	7
2.1 Tjetjenerna – ett folk i Kaukasus.....	7
2.2 Sufismen i Tjetjenien.....	8
2.3 Historiska personer.....	10
2.4 Historia fram till 1990-talet.....	12
3. Författarna i sitt historiska sammanhang	15
3.1 Världen under 1990-talet.....	15
3.2 Författarna.....	16
4. Relationerna under Sovjettiden	18
4.1 Anatol Lieven.....	18
4.2. Reza Shah-Kazemi.....	23
4.3 Anna Politkovskaja.....	28
5. Konflikten fram till 1994	32
5.1 Anatol Lieven.....	32
5.2 Reza Shah-Kazemi.....	35
5.3 Anna Politkovskaja.....	38
6. Sammanfattande diskussion	40
Källförteckning	45

1. Inledning

Alla läser vi historia i skolan. Vi tar för givet det vi lär oss och det är inte många som frågar sig vilken historia de läser. Det handlar inte om antikens historia, medeltidshistoria eller Sveriges historia, utan hur historiker och makthavare väljer att framställa historien för allmänheten. Kan det hända att historia kan användas som ett medel för att forma oss, skapa en särskild gemensam identitet, framkalla nationalanda, driva fram en viss ideologi, legitimera en viss form av statsstyre? Svaret är ja. Historia kan användas som ett medel för att en stat eller en politisk eller ideologisk grupp ska kunna nå sina mål. Vi kan hitta flera exempel genom historien. Ulf Zander (2001) nämner i sin bok om historiens bruk att det finns forskning som visar bland annat att en sådan politik tillämpades i amerikansk utrikespolitik inför och under Vietnamkriget, Münchenöverenskommelsen 1938, Koreakriget och det franska nederlaget vid Dien Bien Phu 1954¹. Klas-Göran Karlsson (1999) skriver i sin bok med den träffande titeln, *Historia som vapen*, om hur historien användes, och hur historie-medvetandet konsekvent odlades för att tjäna den sovjetiska regimen².

Vi kan inte lita på att all historia som skrivs är objektiv, utan den visar sig vara mer eller mindre subjektiv. Det beror på vilka som skriver historien och mest av allt vilket syfte de vill uppnå. I en konfliktsituation finns det minst två parter som har olika uppfattningar och tolkningar av händelserna. Därför kan det vara särskilt intressant att se hur historia används för att legitimera parternas handlingar.

Av de rådande motsättningarna i världen har vi valt att på nära håll studera stridigheterna mellan Tjetjenien och Ryssland. Situationen mellan dessa två länder är ett väldigt aktuellt tema. Ämnet tas upp om och om igen i samband med olika terroraktioner exempelvis gisslan-dramat i en skola i Beslan.

1.1 Syfte

Vårt syfte är att göra en historiografisk studie om hur relationerna mellan Ryssland och Tjetjenien beskrivs i internationell samhällsvetenskaplig facklitteratur.

---

¹ U. Zander (2001)

² K-G. Karlsson (1999), s. 62-96

1.2 Avgränsningar

Vår studie behandlar konflikten mellan Ryssland och Tjetjenien i ett historiskt perspektiv. Konflikten mellan dessa är inte något nytt fenomen utan den började långt innan 1900-talet. Därför tycker vi att det är svårt att avgränsa sig i den historiska beskrivningen. Historiska böcker tenderar att gå långt tillbaka i tiden och undersöker händelser och fakta som kan vara intressanta för nutida problem.

I detta arbete kommer vi att avgränsa oss till följande årtal, från början av 1900-talet fram till kriget i december 1994. Anledningen till att vi väljer 1900-talet beror på att under denna period upplevde Ryssland stora politiska omvälvningar, som ledde till den ryska revolutionen 1917. För Tjetjeniens del gav denna period av oroligheter en anledning till att utnyttja tsarens svaghet och försöka frigöra sig från det tsar-ryska oket.³

I början av 1990-talet började det sovjetiska systemet att knaka i fogarna. Samtidig passade de kaukasiska delrepublikerna inom Ryska federationen på att en efter en proklamera sin självständighet. Hösten 1991, med Dudajev i spetsen, utropar sig Tjetjenien ensidigt till en fri republik.⁴ Anledningen till att vi väljer att avgränsa oss till och med 1994 beror på flera orsaker. För det första markerar perioden början på den nuvarande väpnade konflikten. Trots att det är ett intressant ämne skulle det ta för stort utrymme i vår uppsats och förtjänar därför en studie för sig. För det andra anser vi att de valda avgränsningarna i vårt arbete markerar både Sovjetunionens födelse och fall.

1.3 Tidigare forskning inom historiografin

Historiografi är inte något särskilt gammalt ämne. Under de senaste 30 åren har det skrivits böcker om det och gjorts flera historiografiska studier. Georg G. Iggers är professor i historia vid the State University i New York. Han skrev några böcker om historiografi, bl a *Historiography in the Twentieth Century From Scientific Objectivity to the Postmodern Challenge*. Här beskriver han på en teoretisk nivå hur historieskrivningen utvecklades som en vetenskaplig disciplin under 1900-talet. Traditionen av den västerländska historieskrivningen tar sin början i Antiken. Under 1800-talet fick historia en vetenskaplig status. Historien skulle skrivas objektivt och vara inriktad på händelserna. Under 1900-talet skedde ett skifte i det

---

³ E. Sävborg (2003), s. 8

⁴ Ibid, s. 9

veten-skapliga tankesättet. Historien blev mera socialorienterad och det kom en rad olika historiska skolor och teorier.

Här nedan kommer exempel på historiografiska undersökningar om Rysslands historia. Arto Latvakangas skrev i sin bok *Riksgrundarna* om varjagproblemet. Han diskuterade de svensk-ryska relationerna från tidig medeltid genom att undersöka mängder av gamla krönikor och andra dokument samt olika bearbetningar av dessa som gjordes av olika historiker och forskare ibland annat Ryssland, Sverige, Danmark, Tyskland och övriga skandinaviska länder.

Klas-Göran Karlsson, som vi har nämnt här ovan, skrev boken *Historia som vapen* där han diskuterar historiebruket under Sovjetunionens upplösning 1985-1995. Han presenterar och analyserar i sin studie de olika historiebruk som förekom under Sovjettiden, perestrojkan och bildningen av de nya postsovjjetiska staterna. Under Sovjetunionen dominerade det ideologiska historiebruket som hade som syfte att legitimera staten. Under Glasnostperioden uppkommer det moraliska historiebruket med de intellektuella i spetsen som hade som behov av att avslöja det tidigare historiebruk och på det sättet rehabilitera alla offren under Stalins tid. Detta moraliska historiebruk ger upphov till uppväxten av en ett nytt ideologisk historiebruk i de olika republikerna som karaktäriseras av nationalistisk och antisovjetisk anda. I *Historia som vapen* använde författaren sen- och postsovjjetiska tidningar och tidskrifter som främsta källor samt även insändarmaterial, politiska skrifter, skolböcker och en del skönlitteratur. Enligt Karlsson finns det inte många studier som behandlar historiebruk under sen- och postsovjjetisk period.

1.4 Teori och metod

Vår studie har en historiografisk karaktär. Enligt Nationalencyklopedin (NE) har termen *historiografi* en dubbel innebörd. Den första, särskilt i engelskt språkbruk, betyder historieförskrivningens och historieforskningens produkter. Det andra, i modernt nordiskt språkbruk, avser den vetenskapliga analysen av historieforskningen och historieförmedlingen. I den här uppsatsen använder vi den senare definitionen av begreppet.

Som teoretisk ram för vårt uppsatsarbete väljer vi att tillämpa en typologi över olika behov och bruk av historia⁵. Först vill vi se vad som menas med begreppet historia. Inom historievetenskap definieras tre olika historiska nivåer, historia som fakta, tolkning och medvetande.

- Historia som fakta är den grundläggande nivån. Den utgår från fakta, data och koordinater. Dessa är resultat av sökandet efter historiska bevis, vilket utförs av olika forskare, som historiker, arkeologer, lingvister och andra. Enligt Karlsson fungerar dessa fakta som "ett välförsett skafferi"⁶ ur vilket man när som helst kan inhämta kunskaper för att besvara de frågeställningar vi ställs inför för tillfället.
- Historia som tolkning handlar om att placera historiska företeelser och händelser i ett kronologiskt och strukturellt sammanhang, vilket används för att föra vetenskapligt hållbara resonemang om händelsernas orsaker, verkningar och innebörd. Målet tydliggörs av Karlsson med att "etablera en 'objektiv' förståelse eller förklaring av faktiska historiska fenomen eller samband"⁷. Historia som tolkning kan användas av till exempel legitimitetssökande politiska regimer.
- Historia som medvetande är en levande historia, som hålls vid liv av både individer och kollektiv. Historiemedvetande är en förbindelse mellan tolkning av dåtiden, förståelse av nutiden och förväntningar på framtiden. Tidsuppfattning är viktig och historiemedvetandet är kopplat till förändringar. Ett sådant förhållande gör människor till både de som skapas av historien och de som skapar historien.

För att uppnå vissa mål kan människor använda historien på olika sätt, därav finns det olika historiebruk. Klas-Göran Karlsson definierar fem olika historiebruk i sitt arbete, vetenskapligt, existentiellt, moraliskt, ideologiskt och icke-bruk. Dessa svarar mot olika mänskliga behov, olika brukargrupper och olika samhällsliga och kulturella villkor.

---

⁵ K-G. Karlsson (1999), s. 57-61

⁶ Ibid, s. 35

⁷ Ibid, s. 37

BEHOV	BRUK	BRUKARE	FUNKTION
Upptäcka Rekonstruera	Vetenskapligt	Historiker	Verifiering/ falsifiering Tolkning
Minnas	Existentiellt	Alla	Förankring Orientering
Återupptäcka	Moraliskt	Breda befolk-(sic) befolknings- grupper	Restaurering Rehabilitering
Uppfinna Konstruera	Ideologiskt	Intellektuell och politiska elitgrupper	Rationalisering Legitimering
Glömma	Icke-bruk	Intellektuella och politiska elitgrupper	Legitimering Rationalisering

Figur 1. Karlsson, K-G. (1999) s. 57

Det vetenskapliga historiebruket innefattar två verksamheter. Den första är att professionella historiker samlar och kritiskt granskar historiska dokument och fakta. Den andra verksamheten går ut på att rekonstruera, det vill säga tolka fakta genom att sätta dessa i ett samtids-historiskt sammanhang. Icke-vetenskapligt historiebruk kopplas ofta ihop med politiska, ekonomiska eller andra intressen och kan uppfattas som missbruk av historia.

Det existentiella historiebruket har att göra med människors behov att minnas för att kunna hitta sig själv i ett större sammanhang. Enligt Karlsson är det bruket av historia ofta väl utvecklat i samhällen där människor förlorat sina rötter och ursprung på grund av dramatiska och omstörtande förändringar och processer.

Det moraliska bruket av historia förekommer då människor vill upptäcka eller återupptäcka historia som av någon anledning hade glömts bort eller förtryckts. Ofta är det statsmakten som är ansvarig för historieförfalskning. Syftet med det här bruket är därför att rekonstruera eller rehabilitera det kollektiva minnet. Enligt Karlsson står det moraliska historiebruket i förbindelse med *det ideologiska bruket av historia*. Han förklarar det med att "återupptäckta" fakta får nya syften och sätts i nya sammanhang. Dessa syften kan vara att t ex ideologiskt legitimera ett politiskt styre, rationalisera en förd politik eller konstruera ett specifikt historiskt meningssammanhang. Den här användningen av historia har nära samband med Eric Hobsbawms resonemang om "skapade traditioner".

Det sista bruket i tabellen är *icke-bruk av historien*. Det kan vara att historien förlorat sin mening och relevans för människor och samhälle. Det kan också vara ett medvetet bruk och i viss mån ideologiskt att ett samhälle av olika anledningar vill bryta med sitt förflutna och hävda sig som ett nytt samhälle "utan historia". Dock resonerar Karlsson vidare att det torde vara praktiskt omöjligt att helt suddas bort människors historiemedvetande.

Det är viktigt att påpeka att det inte går att dra tydliga gränser mellan de olika historiebruken, eftersom de tenderar att överlappa varandra. Därför kan flera olika historiebruk komma till användning i ett samhälle under samma period. Enligt Karlsson kan de olika historiebruken fungera som analytiska instrument när man studerar den föränderliga gränsen mellan historia och samhällsutveckling. Han säger också att man kan urskilja flera andra historiebruk så som politiskt som ofta används av utrikespolitiker, pedagogiskt eller didaktiskt samt kommersiellt bruk.

Som stöd till Karlssons teori kommer vi att använda den hermeneutiska metoden. Hermeneutik handlar om att tolka och förstå. Den förutsätter att man inte vet eller förstår det man vill tolka, eftersom man vill få ett nytt perspektiv på det man frågar efter. Hermeneutik går ut på att förstå innebörden av språk och existens. Därför kan den användas som en textanalytisk metod. Med hjälp av den här metoden ska vi försöka förstå språket i de böcker vi ska använda i vår studie, författarnas syfte, deras ställningstagande och så vidare. Enligt S. Dahlgren och A. Florén kan den här metoden hjälpa forskare att sätta sig in i den studerade kulturen, tankesättet, den sociala och politiska miljön, utan att bli känslomässigt engagerade, det vill säga att ha distans till det studerade ämnet.⁸

I vår studie kommer vi att läsa och analysera texter av tre författare, Anatol Lieven, Reza Shah-Kazemi och Anna Politkovskaja. Vi kommer att presentera författarna och hur världen såg ut under den tiden de skrev sina böcker i ett senare kapitel. I deras böcker kommer vi att välja, enligt våra avgränsningar, de delar som handlar om relationerna mellan Tjetjenien och Ryssland. Dessa historieskildringar om viktiga historiska personer och särskilda historiska skeenden och perioder kommer att analyseras och tolkas utifrån Karlssons typologi över de olika historiebruk som presenterats här ovan. Vi kommer att behandla varje författare för sig genom att försöka identifiera deras historiebruk under arbetets gång. Det är först i den

---

⁸ S. Dahlgren, A. Florén (1996), s. 192-194

sammanfattande diskussionen som vi kommer att jämföra dem med varandra. Här kommer vi även att försöka placera deras historieskrivningar enligt de historiebruk som Karlsson definierat.

2. Historisk bakgrund

2.1. Tjetjenerna - ett folk i Kaukasus

Tjetjenien är ett område beläget i norra Kaukasus, med dess huvudstad Grozny. Till ytan är Tjetjenien idag lika stort som Skåne i Sverige, cirka 16 000 km². Kaukasusregionen har spelat en mycket viktig roll på grund av sin position, inte minst för den ryska staten. Regionen anses vara strategiskt betydelsefull på grund av sin närhet till Kaspiska havet och Svarta havet samt den väldiga bergskedjan Kaukasus som av tradition betraktats som en territoriell gräns mellan den kristna Europa och den muslimska världen i Asien.⁹ Det tjetjenska språket härstammar ur språkfamiljen *nachs*. Under flera tusen år tillbaka var nachsgrenen mycket nära besläktad med de övriga språken i Kaukasusregionen. Under medeltiden delades dock det ingjusiska och det tjetjenska språken ur språkstammen *nachs*, men trots det har de ändå behållit sina kulturella och språkliga likheter fram till idag.¹⁰ Enligt vissa källor har tjetjenerna saknade ett eget skriftspråk ända fram till 1920 talet.¹¹ Därför har de ingen egen historieskrivning från äldre tider, men de omnämndes i historier som var skrivna på arabiska, persiska, turkiska eller ryska.¹²

Tjetjenerna övergick till kristendomen under 700-talet e Kr, men från 1500-talet övergick de gradvis till sunnitisk islam. I Kaukasusregionen bor en mosaik av olika folkgrupper, men tjetjenerna har varit det största minoritetsfolket i regionen. Ungefär 1 miljon tjetjener bodde utspridda i Tjetjenien, Dagestan, Ingjusen och Centralasien enligt NE från 1995.¹³ Idag finns det dock inga exakta siffror på grund av kriget. Detta folk har bott i Kaukasus sedan 6000 år tillbaka.¹⁴ Tack vare sitt geografiska läge kunde tjetjenerna bevara sin samhällsordning som baseras på klansystemet. Systemet är ålderdomligt men egalitärt och accepterar inga slags härskare vare sig tjetjenska eller främmande.¹⁵ Personlig framgång var viktigt för att kunna bli

---

⁹ E. Sävborg (2003), s. 3, 21

¹⁰ R. Shah-Kazemi (1995), s. 2

¹¹ NE Vol 18, s. 300 och E. Sävborg (2003), s.4

¹² E. Sävborg (2003), s. 4 och A. Lieven (1998), s. 305

¹³ NE Vol 18

¹⁴ R. Shah-Kazemi (1995), s. 2

¹⁵ A. Lieven (1998), s. 305, 339

vald till teips ledare *tamada*.¹⁶ Klan eller *teip* är en släktstruktur, som inte alltid förenas av blodsband. Den kan definieras som en typ av byalag vars medlemmar kommer från samma ort eller region. Idag sägs det finnas över 150 teiper.¹⁷ Det här systemet spelade en av avgörande roll för frihetskampen under hela tjetjenska historien.¹⁸ Ekonomiskt har detta bergsfolk försörjt sig på jordbruk, boskapsskötsel och på senare år inom oljebranschen.¹⁹

2.2 Sufismen i Tjetjenien

Religionen är väldigt viktig i Tjetjenien. Det är religionen och inte världsliga myndigheter som ger ramar för människornas handlingar²⁰. Därför vill vi även ge en liten bakgrund om den religiösa situationen i Tjetjenien.

Sufismen är en mycket gammal tradition inom islam. Namnet har arabiskt ursprung och betyder ull, efter enkla klädesplagg tillverkade av ull. Sufism karaktäriseras av en mystisk ådra. Till skillnad från de andra muslimerna söker sufister efter en personlig kontakt med Gud och förtröstan på Honom. Detta kunde uppnås genom att ta avstånd från livets goda, genom asketism. I den tidiga sufismen kunde idealet av gudsförtröstan ta uttryck i passivitet, ibland ett medvetet avståndstagande från de religiösa plikterna. Detta väckte motstånd bland de religiöst lärda, bland annat shiiter. Kärleken mellan Gud och människor är också ett viktigt inslag i sufismen. Redan tidigt påverkades sufismen av bland annat nyplatonismen och gnosticisismen. Den lägre själen, självet, skulle bekämpas för att anden skulle kunna nå Gud. Asketism, ånger och gudsförtröstan blev därför viktiga steg i renandet, förberedelsen för att själen skulle kunna stiga upp till Gud. ”Uppnående i Gud”, det yttersta tillståndet medför en form av kunskap. Det finns olika metoder, *dhikr*, för att finna närhet till Gud, bland annat meditation, yoga, poesi, musik, dans, konst. Sedan 1100-talet har det utvecklats olika brödraskap inom sufismen²¹.

Sufismen gör sitt tidiga inträde i Kaukasus regionen och i det tjetjenska folkets liv under den första hälften av 1700-talet. Det var en radikal form av sufismen som började etablera sig. Denna form av sufismen svarade bäst mot de behov tjetjener hade för att behålla självständigheten som började växa i Kaukasus regionen. Sufismen uppmanade det tjetjenska

¹⁶ A. Lieven (1998), s. 341

¹⁷ A. Politkovskaja (2003), s. 263

¹⁸ A. Lieven (1998), s. 339

¹⁹ NE Vol 18, s. 300

²⁰ E. Sävborg (2003), s. 5

²¹ Religionslexikonet, s.509-511

folket att kämpa för friheten och mot den ryska kolonialismen, som vid den tiden började rota sig fast i denna region²². En annan anledning till att sufismen fäste sig så starkt i Tjetjenien var att samhället var indelat i klaner, teiper. Det bildades sufiska brödraskap, *wirdar*, som sammanföll med bestämda teiper. Dessa sufiordnar förstärktes nu även med släktband. Resultatet blev en "hybridversion" av islam, en sammansmältning av sufism och levnadsregler och sedvänjor från förislamisk tid. Sufiordnar symboliserade ett liv i enkelhet och alla mäns likhet inför varandra. I denna form av sufismen fanns ingen hierarki, men det fanns en ledare, lärare (*shejk* eller *imam*) och dennes följeslagare kallades för *murider* (elever)²³. Dessa ledare till skillnad från andra sufirörelser inom islam var ofta män av enkel börd.²⁴

Inom den tidiga sufiska traditionen var det mycket viktigt att ha en stark krigarmoral. Sufiledarnas primära uppgifter var att lära sina medlemmar att ha ett sådant ideal och att leva ett mycket enkelt liv i asketism. Denna form av sufismen kom väl till pass, eftersom det inom den tjetjenska kulturen länge funnits en frivillig krigisk tradition långt före islam.²⁵ Sufismens rörelser hade länge haft som uppgift att kämpa mot det som ansågs strida mot islam. Den sufism som växer fram i norra Kaukasus antog en egen variant, som har blivit utsatt för kritik av både radikala och sekulariserade muslimska rörelser. Muslimerna i Kaukasus anser sig vara strikt ortodoxa sufimuslimer även om de skiljer sig starkt från andra liknande religiösa rörelser. Kritiken riktar sig mot sufismens primitivism och efterblivenhet samt oförmåga att bilda en sekulariserad stat och utveckla demokrati.²⁶ Detta kan förklaras av att Tjetjenerna har fått utveckla en egen variant av sufismen tack vare att de under flera decennier fått leva isolerat från omvärlden, under rysk dominans.²⁷ Men även att ordnarna är slutna och har starka ledare påverkade utvecklingen av den tjetjenska sufismen²⁸.

Olika familjhögtider till exempel födelsedagar, dop, bröllop, begravningar med mera är typiska sufifiranden. Enligt Lieven är ett sådant firande väldigt starkt präglad av riter av olika slag, detta kan pågå i timmar eller till och med dagar. Vid dessa sufiska ceremonier deltar gamla som unga ur olika *wird*, som träffades för att fira gemensamt. Ett sådant möte är fyllt av olika aktiviteter, till exempel kan de närvarande läsa dikter, eller sjunga sånger som handlar

---

²² A. Lieven (1998), s.359-360

²³ A. Polítkovskaja (2003), s.150-151

²⁴ A. Lieven (1998), s. 360

²⁵ Ibid, s. 361

²⁶ S. Wibeck (2003), s. 244

²⁷ A. Lieven (1998), s. 361

²⁸ S. Wibeck (2003), s. 244

om tidiga tjetjenska personliga myter. De dansar och gör rörelser som kan uppfattas av utomstående som att dessa personer är i någon form av trans. Wirdens religiösa innebörd minskade dock under 1990-talet. Istället har den blivit något form av social struktur.²⁹

2.3 Historiska personer

I den tjetjenska historien finns två personligheter som idag framställs som nationella hjältar och många av dagens tjetjenska politiska ledare har försök följa i deras spår.³⁰ Dessa är shejk Mansur och imam Sjamil. De flesta historiker är överens om att dessa personer utgör en väsentlig del av den nationella mytologin. Därför väljer vi här att skriva om de här två personerna, för att underlätta för läsaren framöver.

Shejk Mansur kom från en liten by som hette Aldy i Tjetjenien. Det sägs att han var analfabet och försörjde sig som fåraherde. Shejk Mansur tillhörde det Naqshbandiska brödrskapet och enligt den muntliga traditionen fick han en uppenbarelse där Profeten Mohammed uppmanade honom att leda kampen mot de otrogna. År 1785 utropas *jihad*, ett heligt krig, mot det Ryska imperiet. För att klara denna uppgift använde sig Shejk Mansur av religionen och Koranens budskap. Hans sätt att få med sig det tjetjenska folket var genom att påverka människornas levnadssätt, rättssystemet och även uppmana folket att kämpa mot de otrogna. Det ryska imperiets svar på Shejk Mansurs första jihad var hårt. De ryska militärerna jämnade praktiskt taget den by där Shejk Mansur var född med marken. Tjetjenerna var modiga och under deras nya ledare vann de överlägset över den ryska armén. Denna första seger förstärkte den tjetjenska moralen, men en svaghet som fanns var att tjetjenerna inte fick något stöd av andra muslimska stater³¹.

En annan personlighet som har en central betydelse i den tjetjenska historien är Imam Sjamil. Han föddes i Gimri i Dagestan någon gång under slutet av 1790-talet. Han var son till en fri jordägare, läste bland annat grammatik, retorik, logik och arabiska vilket gav honom en plats i ett brödrskap. År 1834 blev Sjamil den tredje imamen efter att hans andra företrädare mördades i kampen mot Ryssland.³² Under 1800-talet expanderade det ryska Imperiet kraftigt söderut men Tjetjenien var fortfarande ett oroligt hörn som inte lät sig underkuvas. Generalen Alexej Jermolov använde sig av hårda och grymma metoder mot tjetjenerna, förstörde byar

---

²⁹ A. Lieven (1998), s. 367-368

³⁰ R. Shah-Kazemi (1995), s. 48

³¹ Ibid, s. 4-5

³² Internet 1

och tvingade folket på flykt. Han är fortfarande hatad i Tjetjenien och ihågkommen för uttalandet att ”en god tjetjen är en död tjetjen”.³³ År 1825 gjorde tjetjenerna ett stort uppror och i samband med detta startade den motståndgruppen som kallades för murider. År 1829 spred sig kriget under Sjamils ledning till hela Nordkaukasiska regionen och varade i cirka 30 år.³⁴ Sjamil tvingades 1859 till slut att ge upp när han blivit lämnad av sina efterföljare. Han fångades men blev frisläppt och vandrade till Mecka och dog i Medina 1871.³⁵

Shejk Mansur var den första som försökte ena inte bara de tjetjenska teiperna utan även de andra nordkaukasiska folken i kampen mot Rysslands territoriella expansion. Imam Sjamil såg shejk Mansur som sin lärare och fortsatte i samma spår. Shejk Mansurs ord blir åter aktuella varje gång det tjetjenska folket reser sig upp mot Ryssland: ”Till Guds ära skall jag uppenbara mig i världen varje gång olycka hotar de rättrogna. Han som följer mig kommer att bli frälst, men den som inte följer mig skall jag rikta det vapen profeten sänder.”³⁶ Det som shejk Mansur ville var att tjetjener skulle gå tillbaka till asketisk islam. Kontakter med Ryssland ledde till att folket tog till sig ovanor som att röka och dricka alkohol, vilket han ville få bukt med. För det andra strävade han mot att införa sharia istället för *adat*, den traditionella rättskipningen som fanns i Tjetjenien redan innan islam. För det tredje var det *ghazawat*, en krigsförklaring mot de otrogna. Denna kamp riktades så väl mot de egna som mot ryssar.³⁷ Sjamil tog upp och förde vidare det som shejk Mansur påbörjat. Kampen under shejk Mansurs ledning varade i endast sex år. Shejk Mansur misslyckades att ena de nordkaukasiska folken för en längre period.³⁸ Men den enda seger som de enande styrkorna haft under denna period blev ett inspirerande exempel för de framtida generationerna.³⁹

Det var Sjamil som lyckades samla inte bara det tjetjenska folket utan även dagestaner. Det var också då tjetjenerna för första gången fick en statsstruktur under benämningen *Sjamils imamat*. Hans främsta syfte var att införa en stat med sharia, den islamiska lagen, som grund. Det vill säga en teokratisk stat, där det traditionella klarsystemet som var normen i det tjetjenska samhället, skulle underordnas denna statsform. I det traditionella teipsystemet var tjetjenerna väldigt utspridda under olika ledare, men med en stark stat kunde Sjamil äntligen

---

³³ A. Lieven (1998), s. 306

³⁴ R. Shah-Kazemi (1995), s. 6 och A. Lieven (1998), s. 306

³⁵ A. Lieven (1998), s. 308

³⁶ A. Politkovskaja (2003), s. 255

³⁷ R. Shah-Kazemi (1995), s. 5

³⁸ A. Lieven (1998), s.306

³⁹ R. Shah-Kazemi (1995), s. 5

få en enad folkgrupp. Upprättandet av staten och kampen för självständighet från Ryssland gick hand i hand. Nationell frihet anses vara nödvändig för utövande av sin religion.⁴⁰

Anledningen till att Sjamils stat blev så framgångsrik var att lokala hövdingar, *naiber*, ingick i administrationens ledning. Dock var det Sjamils karismatiska personlighet som höll systemet ihop.⁴¹ Han lyckades vinna tjetjenernas lojalitet tack vare sin ödmjukhet inför Gud och de religiösa sufiledarna, underordnandet mot staten och sharia samt hans fläckfria livsstil och hans djupa tro.⁴² Det fanns dock tjetjener som var missnöjda med denna statsform eftersom den gick emot deras traditioner. Många tjetjener kände lojalitet mot Ryssland, därför användes även grymma metoder, som till exempel kidnappningar, för att upprätthålla den nya ordningen.⁴³

2.4 Historia fram till 1900-talet

Vid 1500-talet blev Rysslands intresse av Kaukasusregionen allt större på grund av dess viktiga strategiska läge för handel och militära rutter; vägen till isfria hamnar bland annat vid Svarta havet och världsmarknaden. Rysslands försök att ockupera Tjetjenien 1582 misslyckades. Det dröjde till 1783 innan Ryssland försökte igen.⁴⁴ Katarina den stora var mer systematisk i sina försök att underkuva Kaukasus. Tjetjenerna och de andra nordkaukasiska folken svarade med ett uppror under shejk Mansurs ledning som varade i sex år. Under början av 1800-talet blev det ryska intresset i Kaukasus mindre på grund av Napoleonkriget. Förhållandena i området blev relativt fredliga. Efter kriget fortsatte Ryssland sin erövring av Kaukasus. Kampen i detta område kulminerade då imam Sjamil tog ledning över resningarna under 1830-talet.⁴⁵ Han och tjetjenerna bad andra muslimska länder att hjälpa Tjetjenien att stoppa Ryssland men fick inget gensvar.⁴⁶ ”Det stora kaukasiska kriget” pågick fram till 1859. Ryssland befäste sin dominans över området. Tjetjenien förlorade nästan halva sin befolkning, då många flydde till Turkiet.⁴⁷ Frihetskampsrörelsen tvingades under jorden.⁴⁸

---

⁴⁰ R. Shah-Kazemi (1995), s. 8

⁴¹ A. Lieven (1998), s. 309

⁴² R. Shah-Kazemi (1995), s. 8-9

⁴³ A. Lieven (1998), s. 309

⁴⁴ M. I. Khan (1995), s. 11

⁴⁵ E. Sävborg (2003), s. 5

⁴⁶ M. I. Khan (1995), s. 11

⁴⁷ E. Sävborg (2003), s. 6-7

⁴⁸ M. I. Khan (1995), s. 12

Tjetjenernas hopp om självständighet väcktes på nytt i samband med den ryska revolutionen 1917. De trodde på bolsjevikernas löften om att bli fria från tsarmakten. Det skapades år 1918 en Nordkaukasisk Bergsrepublik som förenade tjetjener, ingusjier, dagestaner, osseter, kabardiner, balkarer och karatjaer. Republiken förklarade sig självständig från Ryssland och erkändes av bland annat Österrike-Ungern, Tyskland, Turkiet och brittiska representanter i landet.⁴⁹ Under inbördeskriget som följde revolutionen allierade tjetjenerna sig med den röda armén i kampen mot tsarens vita armé som till större delen kontrollerade området.⁵⁰ Bolsjevikerna var dock inte intresserade av Imperiets sönderfall utan ville behålla det territoriellt.⁵¹ Tjetjenerna vände sig även mot röda armén, då den förstörde byar, drev invånarna på flykt eller dödade dem. Kampen hårdnade under 1921, då röda armén inte tog några fångar alls. Kommunismens taktik gick ut på att underminera tjetjenernas materiella grund för kampen.⁵²

I januari 1921 grundades den sovjetiska Bergsrepubliken i Nordkaukasus. Tjetjenerna fick tillbaka jorden, sharia och adat erkändes.⁵³ Dagestan bildade en separat enhet.⁵⁴ Redan 1923 stängdes shariarätter och religionens tillgångar förstatligades. Många stora sufi- och religiösa ledare arresterades. Detta ledde till en väpnad resning 1924.⁵⁵ Men trots det förblev islam mycket stark i Dagestan, Tjetjenien och Ingusjien.⁵⁶ År 1936 bilades den autonoma republiken Tjetjeno-ingusjien som ingick i den ryska sovjetrepubliken.⁵⁷ Resningarna och upproren fortsatte under hela mellankrigstiden. Nästa resning 1928 blev en reaktion mot Stalins kollektivisering av jordbruket.⁵⁸ Då börjar även statsterrorns år, politiska straffaktioner som pågick 1928-1938. Många utbildade och respekterade tjetjener försvann och mördades. Uppskattningsvis dog mer än 205 000 människor.⁵⁹ Dessa upprensningar, arresteringar, avrättningar och deportationer syftade till att krossa självständighetsviljan och ersätta den med den sovjetiska medborgarandan. Andra beväpnade uppror skedde 1936, 1940 och 1942.⁶⁰

---

⁴⁹ R. Shah-Kazemi (1995), s. 13

⁵⁰ A. Lieven (1998), s. 317

⁵¹ C. Gall, Th. de Waal (1997), s.53

⁵² R. Shah-Kazemi (1995), s. 13

⁵³ A. Politkovskaja (2003), s. 257

⁵⁴ A. Lieven (1998), s. 318

⁵⁵ R. Shah-Kazemi (1995), s. 16

⁵⁶ M. I. Khan (1995), s. 12

⁵⁷ E. Sävborg (2003), s. 7

⁵⁸ R. Shah-Kazemi (1995), s. 16

⁵⁹ A. Politkovskaja (2003), s. 257

⁶⁰ R. Shah-Kazemi (1995), s. 16

Även det kommunistiska partiet som tidigare hade kämpat för att införa kommunismen i området anslöt sig till resningarna i mitten av 1930-talet.⁶¹

1944 anklagades tjetjener och ingusjier tillsammans med de andra nordkaukasiska folken för att hjälpa tyskarna under andra världskriget.⁶² Resultatet blev den stora deportationen och tjetjener, ingusjier, kalmucker, karatjajer och balkarer flyttades till Kazakstan och andra delar av sovjetiska Centralasien. De autonoma republikerna upplöstes. De som inte kom med transporterna dödades på plats.⁶³ Många dog av hunger, köld och sjukdomar under resan. Denna händelse är en av de mest brutala i världshistorien.⁶⁴ Efter Stalins död rehabiliterade Chrusjtjov de deporterade och 1957 fick de återvända hem. Efter det började en period av återhämtning och utveckling. Oljeindustrin höjde välståndet. Många tjetjener fick möjlighet att göra karriär i det sovjetiska samhället.⁶⁵

Tjetjenerna såg en ny chans till självständighet när Sovjetunionen höll på att falla ihop. Efter det misslyckade kommunistiska kuppörsöket i Moskva 1991, valdes Dudajev till president i oktober 1991. I november samma år utropades Tjetjenien till en självständig republik.⁶⁶ Dudajev fördömde öppet Rysslands agerande mot Tjetjenien. Ryssland införde undantagsstillstånd i republiken under en månad och 1992 skickades ryska trupper in i republiken, vilka senare drogs tillbaka.⁶⁷ 1992 bröt sig också Ingusjien ut och bildade en egen republik inom Ryska federationen. Under följande år var Jeltsin upptagen av sin kamp med det ryska parlamentet medan laglösheten spred sig i Tjetjenien och gav sig till känna i de angränsade områdena. De fredliga försök att genom kompromisser lösa konflikten med Dudajev misslyckades under år 1994. Inte heller försök att spela ut de olika tjetjenska grupperna mot varandra och låta dem lösa konflikten med inhemska krafter gav något resultat. Händelserna utvecklades väldigt snabbt under hösten 1994 och till slut skulle ordningen återställas med hjälp av vapen. Kriget bröt ut.⁶⁸

---

⁶¹ A. Lieven (1998), s. 318

⁶² M. I. Khan (1995), s. 12

⁶³ E. Sävborg (2003), s. 8

⁶⁴ M. I. Khan (1995), s. 12

⁶⁵ E. Sävborg (2003), s. 8

⁶⁶ Ibid, s. 9

⁶⁷ M. I. Khan (1995), s. 13

⁶⁸ E. Sävborg (2003), s. 9-10

3. Författarna i sitt historiska sammanhang

3.1 Världen under 1990-talet

Efter andra världskrigets slut utvecklades en bipolär maktordning mellan USA och Sovjetunionen. Den inre politiska utvecklingen i Sovjetunionen och dess satellitstater samt det ekonomiska trycket på grund av kalla kriget bidrog till kommunismens fall. Under slutet 1980-talet blev de inre oroligheterna i hela Östeuropa mycket påtagliga, med Berlinmurens fall som resultat. Stat efter stat i Östblocket bröt med kommunismen och införde demokrati. Detta öppnade vägar för självständighetsrörelser inom Sovjetunionen. Baltiska stater blev de första att bryta sig ut ur unionen.⁶⁹ Statskuppen mot Gorbatsjov i augusti 1991 som syftade till att stoppa splittringen av landet och behålla kommunismen, gav istället motsatt effekt. Sovjetunionens fall var ett faktum.⁷⁰ Efter Sovjetunionens fall tog det kalla kriget slut. Nu stod USA ensam som stormakt, en ny världsordning höll på att utvecklas. Även om Europeiska unionen växte kunde den inte ta över Sovjetunionens roll inom den internationella maktordningen.⁷¹ USA:s hegemoni i världspolitiken höll på att etableras, vilket är väldigt påtagligt även under 2000-talet.

Med kommunismens fall och sökandet efter den egna identiteten i de nya östeuropeiska staterna och de förre detta sovjetrepublikerna utvecklades nationalistiska ideologier. Folk sökte sig till sin tidigare historia, sitt ursprung, sin kultur och sitt språk samt andra uttryck för sin identitet. Detta gav upphov till att etniska, religiösa och regionala konflikter blåstes upp. Som ett exempel kan nämnas kriget mellan Bosnien och Serbien, som började efter att Bosnien-Hercegovina utropade sin självständighet 1992, samt konflikter i Makedonien, Albanien och Moldavien.⁷²

Nationalismen växte sig stark även i Ryssland. Frågan ”Vad är Ryssland?” var dominerande i debatten under hela 1990-talet.⁷³ I sökandet efter sin nya identitet vände man sig till sin tidigare historia före den ryska revolutionen. Kommunismens brott kom upp till ytan och representerade den negativa och mörka sidan av historien. Det ryska imperiet och tsaren blev representanter för det positiva, för framtidstro. De blev stora symboler och kom att dominera 1990-tals nya nationalistiska idéer. Den ryska nationalismen hade olika skepnader, bland

---

⁶⁹ H. och Ö. Nyström (2001), s. 365, 421-430

⁷⁰ R. Lindahl (red.) (2004), s. 211, 213

⁷¹ H. och Ö. Nyström (2001), s. 454-460

⁷² M. Roskin (2002), s. 161-179 och K-G. Karlsson (red.) (1999), s. 39-70

⁷³ R. Lindahl (red.) (2004), s. 220-221

annat nystalinistiska, konservativt statsnationalistiska och fascistiska idériktningar. De hade några gemensamma drag t ex förakt för västerländsk demokrati och strävandet att återupprätta imperiet.⁷⁴ Samtidigt har Ryssland aldrig varit en homogen nation. De olika folkgrupperna påverkades av dessa nya strömningar och därför ville de frigöra sig precis som de andra sovjetiska republikerna. Ryssland ville dock, inte minst påverkad av de nationella idéerna behålla sitt territorium och de flesta regioner har valt att stanna inom federationen, men inte Tjetjenien. Även den administrativa indelningen skulle genomföras med det gamla imperiet som exempel.⁷⁵

3.2 Författarna

För vår studie har vi använt oss av några böcker skrivna av västerländska och ryska författare samt författare med muslimsk bakgrund.

Boken *Chechnya: Tombstone of Russian Power* är skriven av Anatol Lieven. Han är en brittisk journalist, författare och historiker. Han skriver om frågor som berör säkerhet och internationella relationer. Han har bland annat varit redaktör för *Strategic Comments* som gavs ut av Internationell institution för strategiska studier i London. Hans specialiseringar är den förre detta Sovjetunionen och den samtida krigsföringen. Fram till 1990 arbetade Lieven som en korrespondent för Londons *Times* i Pakistan och Afghanistan. Hösten och vintern 1989 rapporterade han om revolutionerna i Tjeckoslovakien och Rumänien. Han arbetade även som en frilansare i Indien. Mellan 1990-1996 arbetade han i förre detta Sovjetunionens republiker åt *Times*. Han var även stationerad i Budapest och rapporterade om händelserna i Östeuropa för *Financial Times*.⁷⁶ Han har skrivit mycket om militär historia, teori och praktik, där han haft hjälp av sin erfarenhet som en krigskorrespondent. Han har även varit medlem och forskare för ideella organisationer och institutioner som *the Carnegie Endowment*, *the United States Institute of Peace* och *the New America Foundation*.⁷⁷ Under perioden 1990-1992 bevakade han självständighetsrörelser i de baltiska sovjetrepublikerna. Det arbetet resulterade i boken *The Baltic Revolution: Estonia, Latvia, Lithuania and the Path to Independence*. Boken vann George Orwells pris 1994. Under perioden 1994-1996 bevakade han kriget i Tjetjenien och skrev boken *Chechnya: Tombstone of Russian Power*. Boken är den första antropologiska beskrivningen av den tjetjenska nationen och traditionen på

⁷⁴ K-G. Karlsson (1995), s. 280-284

⁷⁵ R. Lindahl (red.) (2004), s. 222-225

⁷⁶ Internet 2

⁷⁷ Internet 3

engelska.⁷⁸ I den här boken skriver han både historia och gör en analys av kriget 1994-1996. Han söker förklaringar till krigets början och till dess utgång.⁷⁹

Den andra boken vi valt att studera är *Crisis in Chechnya*. Boken är skriven av Reza Shah-Kazemi och utgiven av Islamic World Rapport. Shah-Kazemi studerade internationella relationer och politik vid Sussex och Exeter och tog Ph.D. examen i komparativ religion vid University of Kent 1994. Han har skrivit och översatt flera arbeten om bl a islam. Han etablerade och var redaktör för *Islamic World Rapport*, där han även medverkade som författare flera gånger. Han har skrivit artiklar för olika akademiska tidskrifter. Han var en facklig rådgivare vid *the Institute for Policy Research* i Kuala Lumpur i Malaysia.⁸⁰ Just nu är han forskare vid *the Institute of Ismaili Studies* i London.⁸¹

Den tredje boken vi undersöker är *Tjetjenien – sanningen om kriget*, skriven av Anna Politkovskaja. Hon var en av Rysslands mest välkända journalister. Hon hade samlat material under mer än 40 resor till Tjetjenien och vågat berätta om vad som hänt där. Hon skrev dessutom boken *Putins Ryssland* som också finns tillgänglig på svenska. Hon tvingades att leva i exil under perioder på grund av dödshot.⁸² Hon förgiftades väldigt allvarligt när hon var på väg till Beslan,⁸³ men detta avskräckte inte henne från att fortsätta skriva om det som händer i Tjetjenien. ”Om jag visste att andra åkte dit skulle jag kunna slappna av. Men de åker inte, så jag känner att det är min plikt att fortsätta besöka Tjetjenien. Det skulle vara värre för alla om informationen saknades”, sade hon.⁸⁴ Anna Politkovskaja arbetade som reporter på den regimkritiska tidningen *Novaja Gazeta* i Moskva.⁸⁵ Efter sina studier under Sovjetunionens tid, arbetade hon arbeta för tidningen *Izvestia* och sedan 1999 började hon som kolumnist på *Novaja Gazeta*. Hon var med vid förhandlingar flera gånger, bl a vid gisslandramat på en teater i Moskva.⁸⁶ År 2004 fick hon Olof Palme-priset.⁸⁷ Under sina sista år arbetade hon med att etablera Ryska Journalisters Undersökningskommitté, med syfte att

---

⁷⁸ Internet 4

⁷⁹ A. Lieven (1998), omslag

⁸⁰ Internet 5

⁸¹ Internet 6

⁸² Internet 7

⁸³ Internet 8

⁸⁴ Internet 7

⁸⁵ Internet 8

⁸⁶ Internet 9

⁸⁷ Internet 8

sprida medvetenheten om behovet av undersökande journalistik i landet.⁸⁸ Hon hittades mördad den 7 oktober 2006 i det hus hon bodde i.⁸⁹

4. Relationer under sovjettiden

4.1 Anatol Lieven

Anatol Lieven beskriver relationen mellan tsar -, sovjet - och den ryska makten gentemot Tjetjenien utifrån ett långt historiskt perspektiv. Hela den nuvarande situationen förmedlas med stöd av olika fakta. Författaren ger sin egen och andras tolkning och förmedlar på det sättet komplexiteten i konflikten. Hans tillvägagångssätt för att skildra den Rysk-tjetjenska konflikten bygger för det mesta på jämförelser mellan dåtid och nutid. För att förstå den nuvarande situationen i Kaukasus går han mycket djupt i olika historiska händelseförlopp ända tillbaka till 1500-talet och 1800-talet. Denna återblick till den tidiga historien genomsyrar stora delar av det här kapitlet i hans bok.⁹⁰

Han fördömer varken Ryssland eller Tjetjenien i sin framställning av konflikten. Han förklarar utifrån olika vinklar varför saker utvecklades på det speciella sättet och hur det påverkar dagens konflikt. Varje sak utreds utifrån utdrag eller citat inhämtade från andra historiska källor. Detta gör att hela hans framställning uppfattas som vetenskaplig och relativt objektiv, samtidigt finns det i texten även subjektiva tolkningar, både författarens egna och även från andra källor. Utöver beskrivningen av de olika historiska processerna i Kaukasus, lägger författaren stor vikt på den tjetjenska kulturen och religionen. Dessa framställs som två essentiella faktorer som ledde till att både det tsariska Ryssland och Jeltsins Ryssland beslutade att invadera Tjetjenien.⁹¹

Rysslands territoriella expansion, skriver Lieven, verkar vara den tyngsta bakomliggande orsaken till erövringen av Kaukasus både under tsaren och senare under 1990-talet. Rysslands handlande nu och på den tiden var inte unikt. Alla stora koloniala makterna underkuvade andra folkslag under liknande paroller som Tsarryssland. Tjetjenerna var, då liksom nu, med utgångspunkt i deras tradition mycket involverade i olika sorts brottslighet. De var mycket

---

⁸⁸ Internet 10

⁸⁹ Internet 11

⁹⁰ Lieven (1998), s. 314

⁹¹ Ibid, s. 316, 317

avvikande och därför var det nödvändigt att civilisera dem. Angående situationen under 1990-talet skriver författaren att en av de direkta orsakerna till att Ryssland invaderade Tjetjenien var ökad brottslighet, med otaliga kidnappningar, gisseltagningar, rån, kapningar med mera.⁹²

Shiek Mansur och Imam Sjamil är två personligheter som fortfarande har en nyckelroll i det tjetjenska tankesättet. De har blivit något slags levande legender som vi beskriver i bakgrunden. Genom olika källor visar Lieven hur myter om dessa två auktoriteter har levt vidare under sovjettiden och in på 1990-talet. Efter Sjamil fortsatte tjetjenerna under olika tidpunkter att göra motstånd med olika grad av styrka.⁹³

Författaren presenterar en djupgående analys över deportationer och etnisk rensning i ett långtidsperspektiv i Rysslands och Sovjets historia. Det som hände igår har konsekvenser idag om man vill uttrycka det på det sättet. Författarens historiska fakta om situationer i Kaukasus och innebörden av deportationer läggs fram som ett fenomen som kan analyseras ur ett långtidsperspektiv. Enligt Lieven är det inte något specifikt för Ryssland och Sovjetunionen. Dessutom förklarar författaren att tjetjenerna inte är den folkgrupp som först utsattes för deportationer och dess följder under de koloniala tsar-, sovjetiska, och ryska epokerna. Här lyfter författaren fram olika exempel och förklaringar till varför en stormakt använder sig av metoden deportation och andra sorters våldsmetoder som tycks kunna rättfärdiga Rysslands gärningar eller åtminstone tona ned dess brutalitet.⁹⁴ Deportationerna kulminerade under Stalins tid då det utöver tjetjenerna, var ett antal andra minoritetsgrupper som blev deporterade. Författaren ger en personlig tolkning av Stalins agerande, att han var en "medfödd barbar" och ville hämnas för tidigare revolter. Författaren beskriver att Stalins motivering utåt var en sak, men i grunden var deportationen av det tjetjenska folket ett förspele inför ett framtida anfall mot Turkiet. Lieven använder i sin analys sin egen erfarenhet inom militärhistoria samt sin långa erfarenhet som en krigsjournalist, då han analyserar hur staters ledningar strategiskt använder olika metoder i krigföring.⁹⁵

Det sätt som författaren beskriver och tolkar historiska fakta om deportationer och dess följder kan analyseras som det vetenskapliga historiebruket som Karlssons teori visar. Författaren drar olika paralleller till andra makter och för fram en sorts dialog med läsaren.

---

⁹² A. Lieven (1998), s. 312-313

⁹³ Ibid, s. 306, 308

⁹⁴ Ibid, s. 314-316

⁹⁵ Ibid, s. 316

Han försvarar inte på något sätt ”*deportationen*” som fenomen, utan ger bara exempel på att denna metod har använts under 400-års tid och att den fortfarande används. När en statsmakt känner sig hotad av ett minoritetsfolk som befinner sig i ett strategiskt område och nära en annan stormakt, tillämpar den olika förfaranden för att skydda och försvara sin gräns. Denna rekonstruktion av tidigare historia från stormakter som Sovjet, Ryssland och Turkiet (Ottomanska riket) och deras agerande mot minoriteter är inget nytt enligt Lieven.⁹⁶ Han tolkar händelserna i Rysslands historia från dåtid till nutid som något återkommande. På det sättet blir tolkningen ett vetenskapligt historiebruk.

Tjetjenerna är ett mycket säreget folkslag om man får tolka dem utifrån deras envishet och långvariga motstånd mot tsaren, Sovjet och Ryssland. Lieven beskriver motståndet genom att ange fakta innehållande tid, datum, personligheter som anger det tjetjenska folkets enträgna kamp för självständighet. Han visar att genom historien har tjetjenernas alltid gjort någon form av resning mot statsmakten, antingen ensamma som minoritetsgrupp eller enade med andra folkgrupper, till exempel dagestaner. Upproren brukar visa sig just när statsmakten är i krig eller upplösningstillstånd, som det var under tsarens fall i början av 1900-talet och även senare under Sovjetunionens sönderfall i början av 1990-talet.⁹⁷

För Lieven så verkar tiden från den ryska revolutionen och större delen av beskrivningen av det som hände under denna period inte vara det viktigaste syftet, som vi tolkade i det behandlade kapitlet. Han ger en generell kronologisk beskrivning av historiska fakta. När en viss händelse skedde, vilken sida tjetjenerna kämpade på i början av 1900-talet och till exempel de olika republiker som bildades och upplöstes under perioden med de olika Nordkaukasiska folken.⁹⁸

Det sätt författaren framför historieskrivningen på kan inte enbart vara vetenskapligt utan han går lite i det existentiella bruket av historien. Han är väl medveten om att tjetjenernas drivkraft är djupt förankrad i deras identitet, deras kultur och religion.⁹⁹ I det existentiella bruket lyfter författaren åtskilliga gånger fram, som i detta fall, viktiga händelser i tjetjenernas historia som visar att de är ett folk som inte ger sig. I sina historiska fakta återger Lieven att varje gång tjetjenernas gjorde motstånd straffades de av statsmakten, de deporterades,

---

⁹⁶ A. Lieven (1998), s. 314-316

⁹⁷ Ibid, s. 317

⁹⁸ Ibid, s. 303-323

⁹⁹ Ibid, s. 316-317

dödades eller fängslades. Sufismen, en gren av islam, förenade dem och gav dem styrka, även om tjetjenerna under vissa perioder var tvungna att gå under jorden och bygga upp styrkan. Lieven uttrycker detta på följande sätt: "turned from open work to clandestine organisation and spiritual purification of their societies".¹⁰⁰

Det är intressant att påpeka att det endast är Lieven, av alla undersökta författare, som tar upp att det fanns ett kommunistiskt parti under 1918-talet i Tjetjenien. Han beskriver att de tjetjenska kommunisterna trodde på Lenins löfte om att respektera andra kulturer och religioner.

The point is that they had acted then out of a genuine hatred of Muslim obscurantism, and a belief in Soviet progress and egalitarianism, but also, and most importantly, in a belief that Lenin's promises concerning the genuine autonomy of the non-Russian peoples, and respect for them by the Russians, would be honoured.¹⁰¹

De kommunistiskt vänliga tjetjenerna kom i konflikt med traditionalisterna, som fördömde all form av kunskapsutveckling. En syn som även återspeglas i de islamistiska tendenser som Dudajev regim visade enligt Lieven.¹⁰² Analysen här är vetenskaplig men författaren har inte här den breda transkontinentala kontrasten som exempel utan gör kopplingar till sin samtid. Denna specifika detalj om kommunisterna som Lieven tog upp i sin historieskrivning passar bra till det som Karlsson definierar som ett moraliskt historiebruk. Lieven rekonstruerar förloppet genom att "återupptäcka" fakta som kan belysa komplexiteten i den analyserade situationen.

En intressant tankegång som Lieven väljer att lyfta upp handlar om Tjetjeniens betydelse för att kommunismen inte sprids vidare till den muslimska världen efter oktoberrevolutionen.

...this war, perhaps the fiercest local struggle in the whole complex of conflicts which made up the Russian Civil War, may have prevented the Red Army from launching planned incursions into Iran and the Middle East, with unpredictable consequences.¹⁰³

---

¹⁰⁰ A. Lieven (1998), s. 317

¹⁰¹ Ibid, s. 318

¹⁰² Ibid, s. 317

¹⁰³ Ibid, s. 318

Lievens sätt att beskriva det är neutralt och inte så bestämt, utan han skriver att tjetjenernas motstånd kunde ha hindrat kommunismens spridning till övriga muslimska länder. Han analyserar inte det vidare och försöker inte bevisa det utan nöjer sig med att presentera den uppfattning som finns bland historiker. Han stödjer sig på några analytiker men han skriver inte vilka. Bortsett från det tycker vi att det är ett exempel på att hans framställning är mer vetenskaplig.

Deportationernas orsaker beskrivs och analyseras ur ett brett perspektiv där författaren tolkar det med hänvisning till andra stormakter, som vi beskriver i detalj ovan. Författaren poängterar emellertid att skulden för grymheterna inte bör läggas på Ryssland, eftersom de militära ledarna som ansvarade för deportationerna efter andra världskriget och såg till att order verkställdes, var män med etnisk anknytning till Kaukasus, och mer exakt till Georgien.

(It is worth pointing out that all three men were ethnic Georgians and convinced Soviet Communist, since the Chechens, and some of their Western sympathisers, have got into the habit of calling the deportations a 'Russian atrocity'. Russia has been responsible for numerous other atrocities in the Caucasus- but this particular one was not among them. It was a Soviet and Stalinist, not a specifically Russian action.)¹⁰⁴

Även här kan vi utläsa det moraliska historiebruket, då författaren påpekar det som verkar ha fallit i glömska av resten av världen. Detta gör att han än en gång nyanserar sin historieskrivning.

I fortsättningen beskriver författaren den otroligt svåra deportationen med hjälp av intervjuer med en överlevande. Intervjuerna är en vittnesbörd, som används här och var i denna bok för att skapa kontraster eller fördjupa läsarens förståelse. Därmed visar författaren vikten av att ha olika slags fakta, gärna direkta källor som en personlig intervju innebär. Tjetjenerna kom under exilen mycket närmare varandra, de bevarade sitt språk, kultur, identitet och stärkte viljan till självständighet. Detta beskriver Lieven med hjälp av vad andra personligheter har sagt om tjetjenerna, t ex Solzjenitsyns lovord till tjetjenerna i sin bok *Gulag Archipelago*.¹⁰⁵

Att tjetjenerna återvände från exilen berodde på allas ihärdiga kamp. Med hjälp av intervjuer av ryska medborgare i Tjetjenien bygger författaren upp en bild av hur dessa såg på

---

¹⁰⁴ A. Lieven (1998), s. 319

¹⁰⁵ Ibid, s. 321

hemvändarna. Det sättet att bygga historia är vetenskapligt för att Lieven samlar fakta från olika håll och bygger vidare på sitt resonemang om tjetjenerna. Men beskrivningen kan kopplas även till det moraliska bruket av historien, eftersom han genom folkets berättelser lägger fram bevis som får oss att minnas vilka tjetjenerna är och vad som har hänt dem. På det sättet uppfyller tolkningen ett behov av att rehabilitera tjetjenerna.

4.2 Reza Shah-Kazemi

Shah-Kazemi lägger rätt stor vikt vid sin historiska beskrivning, där han avgränsar olika perioder genom att märka ut några historiska milstolpar. Utifrån det delar han texten i olika kapitel, så som oktoberrevolutionen, andra världskriget och deportationen, samt tiden efter deportationstiden.

Shah-Kazemis analys går djupare än att bara beskriva och tolka historiska skeenden. Han tar upp och förklarar en del av religionens roll och betydelse för det tjetjenska identitetsbildandet och ger därmed frihetskampen en mycket djupare innebörd. För tjetjener eller andra muslimer är det en påminnelse om deras religion och historia och dess kontinuitet, vilket karaktäriserar det existentiella bruket. För läsare med andra religiösa värderingar är det en mer djupgående förklaring av tjetjenernas situation och deras handlingar, vilket kan syfta till att öka förståelse och kanske även väcka sympati. Han ger dock inte heller den fullständiga historien angående förhållandena mellan Tjetjenien och Ryssland, utan väljer att fokusera på vissa händelser och processer. Hans yttersta syfte verkar vara att lyfta fram den tjetjenska religionen och det tjetjenska folkets andlighet. Resonemanget om religionen genomsyrar hela hans historiska beskrivning.

Shah-Kazemi beskriver tiden för oktoberrevolutionen, eller som han kallar den för ”den kommunistiska revolutionen”, som ett historiskt brott då tjetjener såg en ny möjlighet att äntligen bryta med det gamla Ryssland och bli självständiga.¹⁰⁶ Shah-Kazemi skriver att de inte ville bygga en republik utan ett emirat som skulle påminna om Sjamils Imamat. Här kan vi se de starka band till religionen som författaren lyfter fram. Han påpekar även likheter med Sjamils krig.¹⁰⁷ Han kopplar till den tidigare historien och religionen. På så sätt skapar han paralleller som i sin tur fördjupar läsarens förståelse för kontinuiteten i tjetjenernas frihetskamp. Här använder författaren historien på ett sätt som vi definierar som existentiellt.

---

¹⁰⁶ R. Shah-Kazemi (1995), s. 13

¹⁰⁷ Ibid, s. 14

Några andra exempel på hur Shah-Kazemi skriver i sin bok visar hans existentiella bruk av historien där han lyfter upp tjetjenernas mod och trofasthet. Ett av sådana exempel är ett stycke där författaren beskriver hur tjetjenerna lyckades att stå emot kommunisterna i ett helt år, 1920-1921. Han citerar en källa där Tjetjenien jämförs med större områden sådana som Azerbajdzjan, Georgien och Armenien som föll för kommunisterna endast efter några veckors motstånd.¹⁰⁸

I detta resonemang fortsätter han med att påpeka att förlusten endast var materiell, inte trosmässig och spirituell.¹⁰⁹ Här kan vi tydligt se hur han går djupare än att bara konstatera fakta, hur han försöker förmedla och hålla vid liv tjetjenernas traditioner och religion. Tjetjenerna förlorade, men de behöll sin islamiska tro, vilket var det väsentligaste enligt Shah-Kazemi. Så länge tjetjenerna hade sin tro kunde de inte bli underkuvade.¹¹⁰ Författarens tolkning här betonar religionens betydelse. Hans syn kan enligt Karlsson teori kopplas till det existentiella bruket av historia. Religionen framställs som en viktig del av tjetjenernas liv och identitet som författaren uppmuntrar. Det existentiella bruket har enligt teorin som syfte att den enskilde och kollektivet ska minnas för att hitta sin identitet.

I ett stycke går Shah-Kazemi utanför Tjetjeniens gränser och sätter händelserna i ett större sammanhang, vilket är ovanligt för Shah-Kazemi. Han skriver om vilken roll Tjetjenien hade i hindrandet av kommunismens spridning vidare till andra muslimska länder.

As for the political repercussions, It can be argued that such was the intensity of the resistance of the North Caucasian Muslims to the Red Army, that the Communist decision makers in Moscow thought again about their plans to take the revolution into the Muslim lands to the south;...¹¹¹

The North Caucasus thus acted as a Muslim shield for the rest of the Islamic world to the south, taking the ferocious blows of the Russian Communists, and paying for this a heavy price:...¹¹²

Shah-Kazemis sätt att skriva är mycket intensivt och bestämt. Han är ute efter att övertyga läsarna. Han refererar till Alexandre Benningsen och citerar honom. Valet av citatet är också

---

¹⁰⁸ R. Shah-Kazemi (1995), s. 15

¹⁰⁹ Ibid

¹¹⁰ Ibid, s. 14-15

¹¹¹ Ibid, s.15

¹¹² Ibid

viktigt, då det förstärker hans tolkning maximalt: "Alexandre Benningsen goes so far as to say that the resistance had a 'decisive impact on the history of the entire Muslim world.'"¹¹³ Författaren lyfter upp Tjetjenien och betonar det strategiska lägets betydelse inte minst för den muslimska världen. Det kan vi tolka som det moraliska bruket av historien.

Nästa stora milstolpe i den sovjetiska historien är andra världskriget eller det stora fosterländska kriget. För tjetjener blev deportationerna efter kriget den största milstolpen under sovjettiden, vilket rubriken indikerar. Här vill författaren ge en liten bakgrund till varför detta hände. Om än kortfattat redovisar författaren de olika resningarna och upproren som tjetjenerna gjorde sedan Sovjetunionen bildats. Än en gång lyfter han fram den kontinuerliga kampen för frihet. Det spelar ingen roll att man förlorat tidigare, man fortsätter i alla fall. Samtidigt förklarar han varför tjetjenerna var missnöjda med den nya makten. Orsaken var Sovjets politik i allmänhet i hela landet och i synnerhet i Kaukasusområdet. Han analyserar statens tillvägagångssätt både under mellankrigstiden, då ett stort antal administrativa förändringar skedde, samt efter kriget då deportationen blev ett faktum.¹¹⁴ Han menar att resultaten alltid blev motsatsen till det som de sovjetiska ledarna önskade sig. De handlingar från sovjetiskt håll som författaren tar upp kan endast tolkas negativt.

Han går inte in i själva förloppet av deportationen, utan beskriver istället konsekvenserna som visar att Sovjets strävan att bryta tjetjenernas starka känsla av samhörigheten misslyckats. Tjetjenerna gav inte upp sin religion och deras attityd mot ryssar förändrades inte till det bättre.¹¹⁵ Hela hans resonemang syftar till att förstärka den tjetjenska självuppfattningen och lyfta fram deras otroligt starka vilja, vilket vi skulle definiera som ett existentiellt bruk av historien. Hans resonemang kring vad deportationen inneburit för folket och republiken präglas samtidigt av det moraliska bruket, då hela den tjetjenska historien skrevs om i samband med deportationen och allt som skulle ha kunnat ha förknippas med Tjetjenien förstördes eller byttes ut.¹¹⁶

Diskussionen om religionen kommer in i bilden i samband med Shah-Kazemis resonemang kring tjetjenernas situation under deportationen. Här pratar han dock inte om islam i allmän-

---

¹¹³ R. Shah-Kazemi (1995), s. 15

¹¹⁴ Ibid, s. 16-17

¹¹⁵ Ibid, s. 17

¹¹⁶ Ibid

het utan det är sufismen, en gren av islam som vi berörde i bakgrunden, som står i centrum här.

I sin beskrivning tar han upp siffror för att försöka ge läsaren en bild av i vilken omfattning som deportationen skadade det tjetjenska folket. Han citerar även två intressanta källor. Den ena är från en rysk författare, Solzjenitsyn, som kan tolkas som en positiv beskrivning av tjetjenernas egenskaper. Solzjenitsyns citat är viktiga i detta sammanhang då han representerar en del av de samtida med deportationsårens ryssar. Det andra citatet kommer från Khrutjovs rehabiliteringstal från 1957, där han erkände att det var fel att straffa ett helt folk på det sättet. Citatet och resonemanget kring det kan tolkas som att en ursäkt inte räcker för att glömma allt som hänt, utan det är naturligt att folk ska minnas det. Att minnas det man personligen eller som ett folk gått igenom är ett huvudbehov som det existentiella bruket av historien till-fredställer.

Nästa kapitels rubrik¹¹⁷ betonar religionen *Parallel Islam' in the post-deportation period*, vilket också är kärnan i texten. Här presenterar författaren inte historia för att upplysa läsaren om utvecklingen av händelser, utan går på djupet och väljer att analysera en aspekt av samhällsutvecklingen och historien. Det handlar om religionens överlevnad och utveckling och dess verkningar på hur det tjetjenska motståndet ser ut även i den senaste konflikten med Ryssland efter Sovjetunionens fall och på hur det stärkte den tjetjenska identiteten.

Enligt författaren utvecklades under den här tiden en parallell islam i Tjetjenien. Tjetjenerna kunde inte öppet utöva sin religion, då den officiella strukturen med moskéer och imamer inte längre fanns. Andligheten vände istället inåt och den inofficiella strukturen med de sufiska brödraskapen och deras riter, *dhikr*, blev den dominerande.¹¹⁸ I kontrast till sufismens överlevnad framställer han allt antireligiöst arbete som något väldigt negativt. Han använder inte begrepp som icke-religiös eller sekulariserad, utan alltid antireligiös. Detta förstärker och förtydligar effekten av hans resonemang om Sovjetens mål att krossa och eliminera religionen.¹¹⁹ I denna argumentation trycker författaren mycket på ord som kommunism och kommunist, ofta som en motsats till islam och muslim. Ofta sätter han även starka eller beskrivande adjektiv för att förstärka läsarens upplevelser och tankar, t ex militanta

---

¹¹⁷ R. Shah-Kazemi (1995), s. 18

¹¹⁸ Ibid, s. 19

¹¹⁹ Ibid, s. 18

kommunister.¹²⁰ Utifrån hela den här tankegången kan vi se att allt det här arbetet syftat till att få människorna att ta avstånd från sin religion och i förlängningen även från sin säregna identitet. Detta resonemang tolkar vi som ett moraliskt bruk av historien, på vilket vi kommer att ge fler exempel längre fram.

Det Shah-Kazemi vill påpeka är att trots industrialiseringen och samhällsförändringen under 1960- och 70-talet och möjligen en ytligt fredlig period¹²¹ var det i själva verket en period av en informell kamp för att behålla sin religion, sina traditioner och sin identitet. Han vill inte släta över utan vill ta fram hur det var att leva som en troende muslim i Tjetjenien under den här tiden så att säga under ytan.¹²² Enligt Karlsson kan rekonstruering av något som har glömts bort eller förtryckts tolkas som ett moraliskt historiebruk, precis som i det här fallet.

I sin diskussion om vallfärdsresor citerar Shah-Kazemi en rapport skriven av två dagestanska antireligiösa experter år 1975, där ord som ”fanatism” och ”religiös propaganda” beskriver betydelsen av sådana resor för de nordkaukasiska invånarna. Denna sovjetiska rapport var tydligen skriven för att uppnå givna mål. Citatet är påtagligt partiskt och framställer religionen som något negativt:

... During the pilgrimage zikr ceremonies are performed and religious fanatics carry on open religious propaganda [...] Collective fanaticism and religious exaltation may reach high levels of paroxysm when the pilgrims, believers and unbelievers alike, including students, sing for hours the litanies of the zikr – ‘There are no gods but God’. ...¹²³

Shah-Kazemi använder citatet för att visa läsaren hur de sovjetiska ateisterna tänkte och förstärker därmed sin berättelse om situationen i Tjetjenien under den perioden. Författaren lyckades på ett väldigt effektivt och tydligt sätt styrka sin bild med hjälp av andra källor och att skapa en tydlig kontrast.¹²⁴ Även här karakteriseras författarens historieskrivning av det moraliska bruket, då han med hjälp av en samtida källa försöker lyfta fram och visa vilka attityder som var rådande under den här tiden.

---

¹²⁰ R. Shah-Kazemi (1995), s. 18

¹²¹ A. Politkovskaja (2003), s. 258

¹²² R. Shah-Kazemi (1995), s. 19

¹²³ Ibid, s. 20

¹²⁴ Ibid

Han drar paralleller till nutid och försöker hitta en del av förklaringen till den nutida konflikten med hjälp av hur religionen tedde sig efter deportationen.¹²⁵ Detta förstärks också med hans resonemang om "symbiosen" mellan religionen och nationalismen vilken började ta form under denna period, om än inte alltid medvetet.¹²⁶ Den här analysen är svår att tolka enligt Karlssons schema, eftersom Shah-Kazemi inte kopplar det tydligt till historiens gång och snarare diskuterar symbiosens natur än dess verkningar.

Författaren förankrar sina resonemang i olika källor och behandlar dem på ett vetenskapligt sätt när han bygger upp sina argumentationer och analyser. Han samlar olika historiska fakta och försöker återskapa de händelserna och den andan som rådde under Sovjetunionens tid i Tjetjenien. Därför kan vi säga att Shah-Kazemis bruk av historien är det vetenskapliga. Däremot kan vi diskutera hans val av källor, vilket tyder att det vetenskapliga bruket färgas av flera andra, vilket vi har diskuterat i flera exempel ovan.

4.3 Anna Politkovskaja

Politkovskajas bok skildrar den civila befolkningen och de mödrar till de ryska soldaterna som drabbats av kriget som pågår mellan Ryssland och Tjetjenien. Genom att vara på plats i Tjetjenien och ta kontakt med den vanliga civilbefolkningen fick hon höra hur kriget påverkade deras liv. Vårt intresse för Politkovskajas bok ligger i den historiska delen. Syftet med det historiska kapitlet är att ge svar på frågor om vad Tjetjenien är, vilka tjetjener är samt om kriget som var mellan Ryssland och Tjetjenien. Med andra ord ville hon ge en kort och tydlig bild av Tjetjenien och historien. Hon börjar med Tjetjeniens äldre historia och avslutar kapitlet med hur det såg ut då det andra tjetjenska kriget bröt ut 1999.

Författaren nämner två personer som levde under 1700- och 1800- talet och som enligt tjetjenerna har varit deras hjältar och ledare. Shejk Mansur och Imam Sjamil var de första som enade tjetjenerna och även andra nordkaukasiska folkslag mot Ryssland. Orsaken till de kriget var oenighet om jorden och ekonomin mellan Ryssland och Tjetjenien. Politkovskaja skrev att dessa två personer har varit och fortfarande är nationella symboler. Hon, författaren kunde själv se när hon var i området år 2002, hur tjetjenska ungdomar vördade, dyrkade och sjöng sånger till dessa två nationella symboler.¹²⁷

---

¹²⁵ R. Shah-Kazemi (1995), s. 21

¹²⁶ Ibid, s. 21-22

¹²⁷ A. Politkovskaja (2003), 254-255

Hans gestalt utgör ett särskilt kapitel i den tjetjenska historien och han är en av de två tjetjenska hjältar vars ryktbarhet och idéarv general Dzjochar Dudajev utnyttjade i 1991 års så kallade 'tjetjenska revolutionen' till att gripa makten och utropa Tjetjeniens oberoende från Moskva.¹²⁸

Här skrev hon att Dudajev hade använt de två viktigaste tjetjenska nationella hjältarna, två myter som är omöjliga att ifrågasätta och som utgör den tjetjenska ideologin. Hon kopplade det hon såg i Tjetjenien till historien för tidigt 1900-tal och försökte analysera vad det innebär. Den koppling mellan nutid och den tidigare historien som hon gjorde passar under Karlssons definition av det existentiella bruket av historien då hon lyfte fram historiens och religionens betydelse för tjetjenerna.

Politkovskaja återkom i sin historieskildring upprepade gånger till hur tjetjenerna utsattes för olika sorters bestraffningar. Ett mönster som formas i dessa beskrivningar är att Rysslands metoder hade varit grymma. De brände byar, förstörde skogar osv. Många tjetjener deporterades till exempel till Turkiet. Varje motstånd från tjetjenerna ledde till värre straffaktioner.¹²⁹ Trots att man bestraffade Tjetjenerna hårdare varje gång stärktes deras vilja att bevara sin självständighet. Politkovskaja tog hjälp av olika källor för att beskriva det. Så här sa historikern R Fadejev under 1800-talet:

Bergsarmén, som avsevärt berikats av den ryska krigskonsten, besatt en ovanlig styrka. Detta var den starkaste folkarmé som tsarismen drabbat samman med. Varken bergsborna i Schweiz eller algerierna eller Indiens sikher nådde någonsin sådana höjder i sin krigskonst som tjetjener och dagestanerna.¹³⁰

Detta citat uttrycker en beundran av de samtida, över tjetjenernas starka vilja och styrka, styrka som är hämtad ur religionen, gemenskapen, historien och den gemensamma identiteten. Detta är ett av exempel, där Politkovskaja valt att lyfta upp tjetjenernas egenskaper på ett positivt sätt.

Politkovskaja tog fasta på att det i slutet av 1800-talet kom en period av positiv och fredlig utveckling i Tjetjenien, då oljeutvinningen påbörjades och utländska investeringar började

---

¹²⁸ A. Politkovskaja (2003), s. 254

¹²⁹ Ibid, s. 255

¹³⁰ Ibid, s. 255-256

strömma in och då industrin och handeln började utvecklas. Detta resonemang fortsatte hon med att tjetjenerna slogs på Rysslands sida då första världskriget bröt ut. I detta sammanhang beskrev hon tjetjener som modiga och självupppoffrande vilket uppfattas väldigt positivt av läsaren. Som stöd för sitt resonemang citerade hon en källa som uttryckte beundran över tjetjenernas tapperhet under första världskriget.¹³¹ Så här beskrev Politkovskaja det:

Det finns många vittnesbörd om tjetjenernas ofantliga mod och självupppoffring i strid, om deras dödsförakt och förmåga att uthärda smärta och umbäranden. Det var egenskaper som gjorde den så kallade 'vilda divisionen' bestående av tjetjenska och ingusjiska regementen, så berömd i första världskriget. 'De går ut i strid som till fest och dör i samma stämning...' skrev en samtida.¹³²

Det hon skrev och valet av citat visar på det moraliska bruket av historien. Detta faktum behöver lyftas fram för att visa på att tjetjener inte alltid var emot ryssarna och ett slags historiskt exempel på att det är möjligt för Ryssland och Tjetjenien att samexistera på ett fredligt sätt.

Hon lade inte så stor vikt vid det som hände under själva oktoberrevolutionen, utan presenterade nästa vändning i historien då tjetjenerna som stred mot den vita armén under inbördeskriget även vände sig mot den röda armén. Det var slut på de fredliga relationerna mellan Ryssland och Tjetjenien.¹³³ Samtidigt fortsatte hon med att lyfta fram en ny period av positiv utveckling i Tjetjenien under senare del av 1920-talet. Denna period kännetecknades av den kulturella utvecklingen i republiken.¹³⁴ Vi tolkar detta och resonemanget ovan som ett moraliskt bruk av historien, där författaren ville visa att relationerna mellan Ryssland och Tjetjenien inte alltid präglades av den negativa utvecklingen, utan att det även fanns ljusa perioder i dessa relationer. Här nämner hon även de olika republikbildningarna under de första decennierna under kommunisterna, men hon tolkar det inte på något sätt.¹³⁵

Vidare nämnde hon även det negativa som Sovjet innebar för Tjetjenien, det vill säga statsterrorn som kulminerade under 1930-talet. Hon använde sig av statistik och nämnde siffror för att ge läsaren någon slags uppfattning om omfattningen av dem som drabbades av

---

¹³¹ A. Politkovskaja (2003), s. 256

¹³² Ibid, s. 256-257

¹³³ Ibid, s. 257

¹³⁴ Ibid

¹³⁵ Ibid

de olika straffaktionerna och uppreisningarna.¹³⁶ Hon lyfte upp det väldigt tydligt utan något försök att tona ned det. Hon skrev dock att inte alla tjetjener var emot Sovjet, utan många stred på den sovjetiska sidan mot tyskarna i andra världskriget. Men enligt henne fick de inte den uppskattning de förtjänat, på grund av att det fanns en viss attityd mot tjetjener, de ansågs vara en "dålig nation".¹³⁷ Deportationen som drabbade tjetjener och ingusjier efter kriget nämnde hon kort och även här presenterades siffror. Men betydelsen för människorna lyftes upp, hur det påverkat dem och vilka djupa spår de har lämnat efter sig. Minnet av deportationen är väldigt levande bland tjetjenerna även idag enligt författaren och många är fortfarande rädda för att detta kan upprepas. Den dåliga attityden mot tjetjener förändrades knappast, eftersom de även efter deportationen sågs som ett "opålitligt" folk.¹³⁸ Även i den här tankegången finns det tecken på det moraliska historiebruket. Minnet av deportationen är viktigt att lyfta fram och att inte glömma bort, så att det inte upprepas.

Enligt Politkovskaja kom det än en gång en positiv period i Tjetjeniens utveckling. Hon lyfter upp den fredliga och kosmopolitiska samexistensen under 1960- och 70-talet, då tjetjenerna fick komma tillbaka efter deportationen. Ett intressant faktum som hon nämnde är att Grosnijnborna tyckte att det var beklagligt att ryskspråkiga flydde efter 1991.¹³⁹ Detta påstående visar på att de fredliga relationerna och attityderna mot Ryssland hann befästas ordentligt och att inte alla tjetjener tyckte illa om ryssar. Vi tolkar detta som ett moraliskt bruk av historien då hon lyfter upp saker som inte är så självklara längre, eftersom det endast tas upp negativa saker som generaliserar och skapar tydliga kontraster mellan Ryssland och Tjetjenien. Däremot kan man avläsa att hon inte tolkar den påtvingade förryskning som något positivt under 1960- och 70-talen. Därmed tog hon avstånd från det som påtvingats tjetjenerna.

Hon lyfte fram och presenterar perioder av fredlig utveckling i Tjetjenien som har starka band till Ryssland och tolkar det som positivt. Dessa perioder har vi redan nämnt, 1890-talet, senare del av 1920-talet och 1960- och 70-talen. Det problematiska med hennes historieskrivning i detta fall är att hon inte gick på djupet, det vill säga inte belyste hela komplexiteten, inte berörde det som fanns under ytan. Den positiva utvecklingen som hon beskrev under den sovjetiska makten handlade först och främst om utveckling av det kulturella livet i form av

---

¹³⁶ A. Politkovskaja (2003), s. 257

¹³⁷ Ibid, s. 258

¹³⁸ Ibid

¹³⁹ Ibid

testrar, radio, tidningar och högskolor. Detta kan också tolkas som ytlig utveckling eller en del av den påtvingade förryskningen.

Politkovskaja gjorde skillnad på folk och politik i sin historieskildring. Hon presenterade tjetjenernas egenskaper på ett positivt sätt genom hela kapitlet, exempel vi har tagit upp ovan. Hennes syfte här var inte att försvara eller anklaga någon sida i den berörda konflikten, utan hon försökte göra en rättvis framställning av historien med hjälp av bland annat siffror. Nackdelen är att hon aldrig angav sina källor till statistiken hon använt sig av. Detta tyder på att hennes tillvägagångssätt då hon skrev det här kapitlet inte var renodlat vetenskapligt. Det hela känns lite opålitligt, då läsaren inte kan kontrollera hennes källor.

I denna historieskildring tycker vi att hon tog upp speciella historiska fakta. Många stycken i kapitlet väcker funderingar och får läsaren att stanna en stund. Hon lyfte upp fakta som är värd att kunna och minnas när man drar sina slutsatser om den här konflikten, vilket vi tolkar som ett moraliskt historiebruk. Ovan har vi presenterat exempel på hennes resonemang som kan karaktäriseras som det här bruket av historien.

5. Konflikten fram till 1994

5.1 Anatol Lieven

För att ge läsaren en så tydlig bakgrund som möjligt börjar Anatol Lieven med att presentera de olika stegen till oroligheterna som blev mest påtagliga i slutet av 1980-talet. Under perioden av Sovjetunionens upplösning avlöste en mängd protester, demonstrationer och maktkamper varandra på löpande band. Han beskriver hur konflikten hade utvecklats, hur situationen såg ut i Tjetjenien under Dudajevs regim. Han väljer att lyfta fram Dudajev som en person och en ledare. Han skriver också om Ryssland, dock inte så djupt, men lyckas ändå att ge de nödvändiga förklaringarna för hur olika representanter för Ryssland agerade.¹⁴⁰

Författaren presenterar flera inblandade både på den tjetjenska sidan och på den ryska. De var ledande personer som kom att påverka situationen och spelade viktiga roller i utvecklingen. Lieven beskriver ett icke-homogent Tjetjenien. Vid den tidpunkten fanns det många viktiga aktörer och intressenter och därmed flera olika grupperingar med delvis olika intressen och

---

¹⁴⁰ A. Lieven (1998) s. 56,57

intentioner. Han beskriver de olika svängningarna i händelserna och försöker hitta förklaringar till varför det blev som det blev. Med tanke på den komplexitet som författaren berättar om var det inte konstigt att missförstånd och missräkningar uppstått. Som exempel kan vi ta Jeltsins insats 1991. Författaren skriver att Boris Jeltsin och hans närmaste omgivning höll på att konsolidera sin egen makt och försökte få bort allt som hade med den tidigare regimen att göra, även i de olika republikerna i Ryssland.¹⁴¹ Kanske utan att tänka på de möjliga konsekvenserna uppmanade han de autonoma republikerna att: "take all sovereignty you can swallow". Enligt Lieven ville Jeltsin på det viset sätta press på de lokala kommunisterna att överge makten. Det som Jeltsin och hans rådgivare inte räknat med var att Dudajev, som under tiden sågs som en allierade i kampen mot kommunisterna skulle ta över makten på ett självsvåldigt och brutalt sätt och utropa Tjetjeniens självständighet.

Vi tycker att det är viktigt att stanna till en stund och analysera hur författaren går till väga i sina beskrivningar av en av nyckelpersonerna under utvecklingen av konflikten under denna period. Vad var syftet med denna närmaste beskrivning. Vad ville författaren väcka hos läsaren. Det börjas med en allmän beskrivning av Dudajev, vem han var, hans födelsestat, familj, yrke mm. Vidare beskrivs hans utseende mycket ingående och med en sådan precision att man som läsare kan verkligen se personen framför sig. Lieven använder olika metaforer för att beskriva hur Dudajev och hans livvakter såg ut. Den första liknas vid en siamesisk katt och de senare vid en flock hotfulla vilda hundar. Som läsare blir man väldigt fundersam på varför författaren gör så målande beskrivning av Dudajev. Sina egna intryck kompletterar han med bland annat den kritik som den tjetjenska intelligentsian riktade mot Dudajev.¹⁴²

I de olika mellanrubrikerna tas till exempel upp hur den politiska, ekonomiska och sociala situationen i Tjetjenen såg ut under perioden. Visserligen beskriver författaren mycket ingående situationen inom de ovannämnda sektorerna, men väljer alltid att återknyta till den roll som Dudajev och hans anhängare hade. I nästan hela detta kapitel finns det något som författaren knyter till Dudajev.¹⁴³ Som vi nämner senare är det inte författarens avsikt att skylla hela problematiken på denna person och hans anhängare. I vissa avseenden försöker författaren att tolka varför Dudajev betedde sig på det sättet och ger också en förklaring. Lieven träffade Dudajev personligen vid flera tillfällen och fick också en möjlighet att på

---

¹⁴¹ A. Lieven (1998) s. 60

¹⁴² Ibid, s. 65

¹⁴³ Ibid, s. 56-70, 74-84

plats ta del av Dudajevs åsikter via de lokala medierna. Hans tolkning av det hela var att Dudajev var en psykiskt instabil och mycket utagerande person. Författaren förklarar att detta kunde bero på att Dudajev ville kompensera sin bristande anknytning till Tjetjenien, vilket ofta uttryckte sig i hans extrema retoriska nationalistiska framträdande.¹⁴⁴

Vi tycker att Lievens historieskildring kan karaktäriseras som ett vetenskapligt bruk av historien eftersom han rekonstruerar förloppet och presenterar personer som var mer eller mindre inblandade. Även om vissa personer har större betydelse, särskilt de i ledande ställning, spelar även systemet eller frånvaron av system en väsentlig roll. Han tar ingens parti i den här konflikten, utan försöker hitta förklaringar och bakomliggande orsaker till det som har hänt. På vissa ställen i boken kan dock läsaren läsa av var Lievens sympatier ligger.

Författaren bygger beskrivningen väldigt mycket på sina egna observationer och intervjuer. Lieven ger en bild av dem som stödde Dudajev och beskriver samtidigt den civila befolkningen vilken ger en tydlig kontrast. Han intervjuade vanliga människor som en läkare, en städerska och en gammal man. Deras röster representerar det tjetjenska folket. På det sättet visar han läsaren en mångsidig bild av Tjetjenien. I hans beskrivning hittar vi ingen hyllning till islam, utan mest sympati för den vanliga befolkningen i nöd. Han använder även andra källor, bland annat åberopar han Dumas rapport om orsakerna till kriget, vilken han ställer sig kritiskt mot.¹⁴⁵

Vissa delar är skrivna på ett väldigt målande sätt, som avviker från den annars så neutrala redogörelsen av händelserna. Som journalist och historiker vill han gräva djupt och visa hur komplicerat det hela var. Han är inte ute efter att utse någon till en syndabock. Han går inte heller in för att rättfärdiga vissa beslut eller hylla dem, inte heller att hitta några tydliga motiv som respektive sidor hade. Istället försöker han presentera hur orsaker och konsekvenser hänger samman, hur vissa personers beteende eller handlingar påverkar andra aktörers beslut och agerande och den komplexa redovisningen kan skrämja iväg läsaren. En envis läsare kan dock komma till insikt om denna konflikt och tvingas tänka själv och ta ställning. Lieven lägger inte fram färdiga lösningar eller åsikter. Hans redovisning innehåller förvisso hans personliga åsikter och analyser, men de är väldigt tydliga i texten vilket ger läsare möjlighet att ställa sig kritisk mot dessa.

---

¹⁴⁴ A. Lieven (1998) s. 65-70

¹⁴⁵ Ibid, s. 65

Han söker inte att förklara konflikten med termer av nationella, etniska, geografiska eller ekonomiska orsaker utan rekonstruerar händelsekedjan som leder till kriget. Ingen aktör eller grupp av aktörer kan direkt skuldbeläggas. Hans ibland kritiska analyser av båda sidornas agerande samt urval av presenterade fakta färgar hela hans historieskildring med det moraliska behovet att lyfta fram saker som ofta inte är så smickrande eller bekväma, där ibland hans beskrivning av Dudajev.

5.2 Reza Shah-Kazemi

I den sammanfattande beskrivning som Shah-Kazemis ger angående orsakerna till kriget mellan Tjetjenien och Ryssland, lyfter han fram egna och andras argument och påståenden om situationen i Tjetjenien under tiden 1991-1994.

I detta kapitel om orsakerna till kriget ger författaren störst utrymme och analys åt de två viktiga uttalanden som Jeltsin gjorde i augusti 1991 och augusti 1994. I sitt första uttalande uppmuntrade Jeltsin de federala republikerna, inte att förväxla med de förre detta sovjetrepublikerna, att ”ta så mycket suveränitet ni kan”. Det andra uttalande handlade om att Ryssland inte skulle invadera Tjetjenien, eftersom det skulle bryta mot den då aktuella principen om fredliga förhandlingar: ”Forceful intervention in Chechnia is impermissible”.¹⁴⁶ Författaren skriver att tjetjenerna upplevde att Ryssland förde ett dubbelspel då de först uppmuntrade till självständighet och demokrati för att avskaffa den sovjetiska makten men efter att ha uppnått sitt mål nekade detsamma till Tjetjenien. Den slutsats man kan dra av hans resonemang är att Ryssland agerade tvärtemot vad Jeltsin sa i sina uttalanden, vilket ställer Ryssland i negativt ljus.

Det som ofta återkommer i detta kapitel är den idealiserade bilden av tjetjenernas gemensamma kamp, ideologi och historia vilket ger en motsatt bild av Ryssland. Författaren åberopar flera gånger den tjetjenska historien om deras kamp mot Ryssland och Sovjet och på det sättet söker han legitimera deras strävan till självständighet. Även Rysslands mönster av agerande och handlingar gentemot Tjetjenien verkar enligt författaren kunna rättfärdiga Tjetjeniens försök att bryta sig ur Federationen. Det är Ryssland som skapar denna situation,

---

¹⁴⁶ R. Shah-Kazemi (1995), s. 24-25

detta problem som de sedan försöker bekämpa. En slags självuppfyllande profetia, som författaren kallar det. Författaren är övertygad om att Tjetjenien var ett unikt fall i den dåvarande situationen under Sovjetunionens fall och strax därefter. Därmed skulle detta hanteras annorlunda också.

Shah-Kazemi väcker moraliska frågor om Rysslands agerande. Är det moralisk rätt och politisk acceptabelt att tvinga en nation att förbli i den Ryska Federationen om den inte vill vara med? 10 av de 16 autonoma republikerna ville frivilligt stanna kvar i den Ryska Federationen. Enligt författaren bör en stat ha medborgare som verkligen känner att de vill vara del av en familj med gemensamma historiska traditioner. De som inte har denna gemensamma känsla att de delar en liknande historia och tradition borde få gå sina egna vägar.¹⁴⁷ Vad som är tydligt är att författaren har en viss distans till hur han lägger fram argumenten. Han lämnar frågan öppen för att läsaren ska kunna själv besvara den utifrån egna moraliska värderingar.

Shah-Kazemi lägger tyngden på den idealiserade och unika tjetjenska historien, historien om ett oavbrutet motstånd under mer än två hundra år. Han menar att i och med Sovjetunionens upplösning fanns det ett vakuum och det var självklart att Tjetjenien skulle passa på och göra sig fria. ”A slave that does not seek to free himself from his chains deserves his slavehood”.¹⁴⁸ Strävan efter självständighet som är så djupt rotad i tjetjenernas identitet väcktes till liv. Det som enligt Shah-Kazemi satte igång konflikten och förde den vidare var att Ryssland vägrade att erkänna Dudajev som ledare och hans krav på Tjetjeniens nationella självbestämmande och självständighet och de stämplade hans regim som illegal och korrumpad.

En läsare som är ovan att läsa kritiskt och inte så van att läsa vetenskaplig litteratur kan lätt missa en del av författarens budskap som han placerade i noter som kommer i slutet av boken. Det är just där som man bl.a. får läsa om den opposition som fanns i Tjetjenien under den här perioden, vilken han kallar illegitim, utan folkets stöd och förrädisk, som beblandat sig med fienden, Ryssland. I själva texten framställer författaren ett enat Tjetjenien och berör ingenting om huruvida andra aktörer fanns där och hur de agerade. Det vi får är en förenklad, ensidig bild av konflikten. Ett av författarens sätt att visa på enighet i republiken kommer vi att nämna längre fram.

---

¹⁴⁷ R. Shah-Kazemi (1995), s. 24-25

¹⁴⁸ Ibid, s. 26-27

Enligt Shah-Kazemi har det funnits en bild av Dudajev som en usurpator och att hans regim var korrumpierad och kunde betecknas som en maffia.¹⁴⁹ I det här kapitlet presenterar författaren flera olika argument som visar upp en annan bild av den tjetjenska presidenten Dudajev. I sin beskrivning av Dudajev väljer Shah-Kazemi några olika källor. Författaren menar att Dudajev, innan han blev president i Tjetjenien, åtnjöt gott anseende bland sina före detta kollegor i den sovjetiska arméns flygvapen. Enligt General Pyotr Deinekin var han en god befälhavare. Bland estländare fick han mycket uppskattning för att han vägrade skjuta mot demonstranterna under den Baltiska krisen. Shah-Kazemi beskriver att redan i Estland, under den Baltiska frihetskampen, visade Dudajev sitt mod och visade sin ideologiska ställning gällande principen om nationellt självbestämmande.

Man hävdar att Dudajev saknar stöd och legitimitet från folket, men författaren menar att så är inte fallet. Under bevakning av internationella observatörer vann Dudajev 1991 valet i Tjetjenien med stor majoritet. Han har majoritetsstöd hos de olika brödrskapen runt om i landet, de allra största och med mycket inflytande som till exempel Qadiriyya, Kunta Haji. Med det menar författaren att Dudajev hade stort stöd hos folket för man måste förstå att de flesta tjetjener på något tillhör sätt ett brödrskap. Detta argument bygger på ett mer eller mindre självklart faktum. Shah-Kazemi drar inte tydliga slutsatser i texten, utan lämnar det åt läsaren att tolka det som om alla tjetjener mer eller mindre stödde Dudajev och ville bli oberoende och självbestämmande och bilda en egen nation, fri från Ryssland.¹⁵⁰

I sin beskrivning av Dudajev litar Shah-Kazemi på en annan författares bedömning, nämligen Marie Bennigsen-Broxups. Shah-Kazemi skriver att "hon är totalt övertygad att han [Dudajev] är en hederlig man", likaså avfärdar Bennigsen-Broxup alla påståenden om att medlemmar i Dudajevs regerings skulle tillhöra maffian.¹⁵¹ Författaren menar vidare att det är värt att notera att Dudajevs kamp för Tjetjeniens sak inte hade något med personlig vinst att göra, men att en hjälp var ett mer eller mindre allmänt accepterat faktum och att det bästa sättet att tjäna pengar för en tjetjensk ledare är att springa ärenden åt Ryssland.¹⁵² Författaren förnekar inte förekomsten av korrupcion i Tjetjenien och förklarar det med att Ryssland hade infört en ekonomisk blockad som en sanktion mot Dudajevs maktövertagande. Detta är enligt

---

¹⁴⁹ R. Shah-Kazemi (1995), s. 26, 27

¹⁵⁰ Ibid, s. 28

¹⁵¹ Ibid, s. 27

¹⁵² Ibid, s. 28

författaren ”en självuppfyllande profetia”, det vill säga Ryssland försäkras med sitt handlande att en ökning av korruptionen i regionen blir verklighet.¹⁵³

Shah-Kazemis språk är inte alltid så neutralt. Det märks på de ord och uttryck han använder, ofta i syfte att förstärka sitt budskap. Det kan verka som att texten ska presentera ett vetenskapligt arbete och därför är ett objektivet arbete, men dessa språkliga uttryck avslöjar en del av författarens egna värderingar.

Författarens sätt att skriva är huvudsakligen vetenskapligt, han har samlat och granskat olika fakta och källor samt tolkat dem utifrån vissa premisser. Det här kapitlet färgas dock en del av det existentiella bruket då författaren tryckte en del på den tjetjenska historien och Tjetjeniens unika situation och ställning. Ännu starkare färgas kapitlet av det ideologiska bruket, då hela upplägget och innehållet syftar till att legitimera och rättfärdiga tjetjenernas kamp för sin självständighet. Samtidigt som författaren styr läsaren medvetet till det, uppmanar han också läsaren att tänka själv och ta en ställning genom att öppet väcka en fråga om det är moraliskt rätt eller inte att tvinga Tjetjenien att vara med i Federationen, trots att Tjetjenien inte känner gemenskapen med andra federala subjekten, och neka Tjetjenien rätten att bygga upp en egen självständig stat.

5.3. Anna Politkovskaja

Politkovskaja skriver kort om utvecklingen av konflikten fram till 1994. Hon försöker dock förklara några olika svängar i den processen. Hon skrev att Tjetjenien blev ”en arena för politiskt käbbel och provokationer” efter Sovjetunionens fall.¹⁵⁴ Hon nämner ”tjetjenisering” av samhället, vilket ledde till rysk utvandring. Händelserna 1991 kallades för ”tjetjenska revolutionen”. Makten i Tjetjenien gick över till ”icke-författningsenliga organ”, en negativt laddad tolkning av maktskiftet i regionen efter Sovjetunionens fall.

Som konsekvens av revolutionen 1991 nämnde hon att ”det tunna skiktet av tjetjensk intelligentsia” försvann från ledande poster i republiken. Politiken och ekonomin hamnade i händerna på folk som Politkovskaja karakteriserade som ”hårdare och oförsonligare” och som inte alltid visste hur man skulle hantera saker de tog ansvar för.¹⁵⁵ Politkovskajas språk är

---

¹⁵³ R. Shah-Kazemi (1995), s. 26-27

¹⁵⁴ A. Politkovskaja (2003), s. 258

¹⁵⁵ Ibid, s. 259

koncist men informativt och vissa ord bär mycket information i sig. Hon ger ingen positiv bild av utvecklingen efter 1991. Det var ett kaos enligt författaren, men hon ger inga tydliga orsaker till krigets utbrott, till varför det var så i Tjetjenien under den här perioden.

Samtidigt lägger hon ansvaret för den dåvarande situationen på Ryssland. Dock, om vi ska tolka författarens text, var inte heller Rysslands insats så positiv. Hon nämner att Moskvas försök att ställa klaner och teiper mot varandra misslyckades och tvärtemot det önskade ledde den till att tjetjenernas enandes kring sin kamp mot Ryssland.¹⁵⁶ Detta är hennes kritik av hur Rysslands ledning hanterat den här frågan.

Författaren presenterade Dudajev väldigt kort som ”en nationell ledare och radikal profil”.¹⁵⁷ Hon gick inte in på att beskriva honom närmare som en person eller som en ledare. Men även från den här beskrivningen kan man dra slutsatsen att Dudajev spelade en viktig roll i de här händelserna. Som det har nämnts tidigare påpekade Politkovskaja att han var medveten om tidigare historien och dess krafter då han använde sig av de två tjetjenska symbolerna, bland annat till att konsolidera sin makt som tjetjensk ledare.¹⁵⁸

Resonemanget handlar vidare om det första krigets slut och det fredsavtal som undertecknades 1996, ett avtal som upplevdes som förödmjukande för Rysslands militärer, samt vad det hela innebar för den vidare utvecklingen av situationen i regionen. Tiden mellan de två tjetjenska krigen under 1990-talet beskrivs lite mera ingående, men analys av detta ingår inte i vårt arbete pga. vårt syfte och våra avgränsningar. Det korta historiska kapitlet avslutas med Putins väg till makten och början på det andra kriget, vilket hon huvudsakligen behandlar i sin bok, inte från det historiska perspektivet utan från det moraliska samt ur den civila befolkningens perspektiv. Hon beskriver det tjetjenska folkets lidande och ryska mödrars förtvivlan.

Det är lite svårt att analysera denna del av kapitlet utifrån Karlssons typografi. Politkovskaja går inte alls djupt i sina resonemang, utan väljer att skrapa lite på ytan, att ge endast en tunn röd tråd. Vi vill dock inte kalla det för det vetenskapliga historiebuket, eftersom det inte är hennes syfte med denna text att presentera vissa historiska fakta och sedan tolka dem och

---

¹⁵⁶ A. Politkovskaja (2003), s. 259

¹⁵⁷ Ibid, s. 258

¹⁵⁸ Ibid, s. 245

sätta dem i ett visst sammanhang, utan snarare ge läsaren en kort och lättfattlig bakgrund till den långa konflikten mellan Ryssland och Tjetjenien.

6. Sammanfattande diskussion

I vår uppsats har vi arbetat med historieskrivningar av tre författare som har olika bakgrund och olika uppfattningar om hur relationerna mellan Ryssland och Tjetjenien såg ut under olika tidsperioder. Även om författarna ofta använder sig av samma historiebrev skiljer sig deras bilder av Tjetjenien och den tjetjenska historien från varandra.

Shah-Kazemi kännetecknas av hans starka kopplingar till den islamiska religionen och hur han tolkar historien genom religionen. Han åberopar historien och glorifierar den och på det sättet görs Tjetjenien till något unikt och speciellt som han själv uttrycker det. Han begränsar sin analys genom att gå på djupet och söka svar i det religiösa och traditionella. Hans perspektiv på konflikten blir på det yttre planet rätt förenklat, svart och vitt – Tjetjenien mot Ryssland.

Lieven kännetecknas av de paralleller han hittar i historien om de tjetjenska relationerna både inom Tsarryssland, Sovjet och Ryska Federationen. Men hans perspektiv stannar inte vid det. Han öppnar blickar mot världshistorien och söker paralleller där. På det sättet lyfter han upp konflikten från ett begränsat område och en begränsad situation och sätter den i ett mycket större sammanhang. På sätt och vis generaliserar han konflikten genom att hitta liknande mönster i världen runt omkring. Tjetjenien blir inte längre så unik i sin situation, utan blir en del av den koloniala historien, som fortfarande är levande och fortskridande.

Politkovskaja kännetecknas av att hon försökte lyfta fram även det positiva som fanns i relationerna mellan Ryssland och Tjetjenien. Hon avgränsade inte sin historieskrivning endast till stridigheterna mellan parterna utan beskrev även de fredliga perioderna av kulturell och ekonomisk utveckling i Tjetjenien. Hon gick emot den i Ryssland allmänt accepterade bilden av det tjetjenska folket genom att i sin historieskrivning lyfta upp de tjetjenska egenskaperna på ett positivt sätt.

Det vi tycker är gemensamt för alla tre författarna är att de nämner de historiska personerna, Shejk Mansur och Imam Sjamil. Författarna är även överens om deras påverkan på historiens

utveckling i Tjetjenien. Däremot är vi överens att de skiljer sig i sitt sätt att lyfta fram dem i sina historieskrivningar. Lievens sätt är mer informerande och vetenskapligt, då han påpekar deras betydelsefulla roll som förebilder. Shah-Kazemis sätt är mer existentiellt, då han genom att ofta koppla till dessa personer, lyfter fram tjetjener som historiemedvetna och ett folk som håller sin historia levande. Han gör stor betoning på kontinuiteten. Politkovskajas sätt är mer moraliskt, då hon framställer tjetjener på ett positivt sätt som ett folk som kämpar för att hålla sin historia levande.

Skillnaden i författarnas framställningar är markant. Lieven och Politkovskaja drar inga definitiva slutsatser i sina texter, utan ger snarare läsaren ett förslag till funderingar och ger denne rätt att bestämma själv. Shah-Kazemi däremot är övertygad om att det var precis så, vilket han ofta bekräftar med en källa. Som exempel på det kan vi jämföra nedanstående citat av Lievens och Shah-Kazemis sätt att beskriva Tjetjenien som en sköld mot kommunismens spridning till Mellanöstern.

...this war, perhaps the fiercest local struggle in the whole complex of conflicts which made up the Russian Civil War, may have prevented the Red Army from launching planned incursions into Iran and the Middle East, with unpredictable consequences.¹⁵⁹

Lievens sätt att beskriva är neutralt och inte så bestämt, utan han skriver att tjetjenernas motstånd kunde ha hindrat kommunismens spridning till övriga muslimska länder. Han analyserar inte det vidare och försöker inte bevisa det, utan nöjer sig med att presentera den uppfattning som finns bland historiker. Han stödjer sig på några analytiker, men han skriver dock inte vilka.

As for the political repercussions, It can be argued that such was the intensity of the resistance of the North Caucasian Muslims to the Red Army, that the Communist decision makers in Moscow thought again about their plans to take the revolution into the Muslim lands to the south;...¹⁶⁰

The North Caucasus thus acted as a Muslim shield for the rest of the Islamic world to the south, taking the ferocious blows of the Russian Communists, and paying for this a heavy price:...¹⁶¹

---

¹⁵⁹ A. Lieven (1998) s. 318

¹⁶⁰ R. Shah-Kazemi (1995), s.15

¹⁶¹ Ibid, s. 15

I jämförelse med Lievens språk framstår Shah-Kazemis sätt att skriva som mycket intensivt och bestämt. Han är ute efter att övertyga läsarna. Han refererar till historikern Alexandre Benningsen och citerar honom för att styrka sin ståndpunkt: "Alexandre Benningsen goes so far as to say that the resistance had a 'decisive impact on the history of the entire Muslim world'" Författaren lyfter upp Tjetjenien och betonar det strategiska lägets betydelse, inte minst för den muslimska världen.

I vårt arbete diskuterade vi författarnas språk eftersom språket är ett viktigt redskap när man uttrycker sina tankar. Vi upplevde Lievens språk som relativt lättläst, analyserande men ändå inte invecklat, mera neutralt i beskrivningar av händelser och personer. Men vi har även hittat undantag från detta, lite mera avvikande stycken då han till exempel beskrev Dudajev och hans livvakter. Just där var språket mera känsloladdat och författaren använde sig av metaforer. Shah-Kazemis språk är mera svårläst och ganska invecklat. Samtidigt är det väldigt levande och laddat, författaren är inte rädd att använda starka ord i sina beskrivningar. Politkovskajas språk är mycket lättläst och begripligt, eftersom hon vände sig till den breda allmänheten. Hon skrev väldigt kortfattat men lyckades ändå att förmedla väldigt mycket intressant och tänkeväckande information. Det är dock värt att notera att vi granskade den svenska översättningen av Politkovskajas bok och inte det ryska originalet.

Alla tre författarna använder källor i sina historieskildringar. Lieven presenterar olika slags källor, allt från olika historiker, analytiker och officiella dokument till olika författare, tidningsartiklar och egna intervjuer och intryck. Hans urval av källor försöker täcka den komplexitet som finns i relationerna mellan Tjetjenien och Sovjet/Ryssland. Som exempel kan vi nämna att i sin redogörelse av situationen i Tjetjenien under 1990-talet samt i sin skildring av ledaren Dudajev använde författaren sina egna intryck och intervjuer vilka han kompletterade med andra källor. Shah-Kazemi använder också, precis som Lieven, olika källor förutom egna intervjuer, men hans urval upplevs vara mera ensidigt. Han återspeglar inte alltid komplexiteten som fanns där utan skapade tydliga kontraster mellan Tjetjenien och Sovjet/Ryssland, där Tjetjenien oftast beskrivs positivt. Han citerar t ex några källor som bekräftar hans beskrivning av tjetjenernas beslutsamhet och mod under stridigheterna 1921. I sin skildring av Dudajev hänvisade författaren till källor som berättade om Dudajevs positiva sidor. Politkovskaja, till skillnad från de ovannämnda författarna, var dålig på att uppge sina källor. Det var bara enstaka historiker som var samtida med händelserna före den sovjetiska epoken som hon gav tydliga referenser till. Däremot så saknas referenser för de siffror och

andra viktiga faktauppgifter hon anger vilket gör hela hennes historieskildring mindre pålitlig och mindre vetenskaplig. I beskrivningen av den sovjetiska statsterrorn under 1930-talet och deportationen 1944 redovisade hon en rad siffror som totalt saknar hänvisningar till statistiska källor. När man läser hennes beskrivning av situationen under 1990-talet är det osäkert om hon beskriver egna intryck eller någon annans.

I vår analys använde vi oss av Karlssons schema över olika historiebruk. Under arbetets gång tolkade vi författarnas texter och försökte identifiera de historiebruk som präglar deras historiebeskrivningar. Det första bruket av historien som Karlsson beskriver i sin teori är det vetenskapliga. Det innebär att professionella historiker samlar och kritiskt granskar historiska dokument och fakta, vilket de senare tolkar och sätter i olika sammanhang. Vi är överens om att både Lievens och Shah-Kazemis verk kan placeras i det vetenskapliga bruket, med tanke på deras utbildning och yrke. De har var och en sitt syfte som de besvarar med hjälp av sina historiska undersökningar. Vi placerar inte Politkovskajas bok i detta bruk eftersom syftet med hennes historiska kapitel endast verkar vara att ge läsaren en kort bakgrund av den långa konflikten.

Nästa historiebruk är det existentiella, det har att göra med människors behov att minnas för att kunna hitta sig själv i ett större sammanhang. Enligt Karlsson är detta bruk det mest generella. Vi tycker att Shah-Kazemis historieskildring starkt präglas av detta bruk. Han betonar genomgående tjetjenernas traditioner, religion samt deras ärorika historia med dess färgstarka hjältar. Hans bok skrevs just när den senaste allvarliga konflikten bröt ut och ledde till kriget. Karlsson skriver att behovet av det existentiella historiebruket är som starkast när ett samhälle genomgår dramatiska och omstörtande förändringar såsom upprepade krigiska motsättningar som lett till att människor förlorat sina rötter och ursprung. Vi upplever att Shah-Kazemi vänder sig just till tjetjener och utmanar dem att inte glömma sin historia och att inte tappa sin säregna identitet.

Det moraliska bruket av historia förekommer då människor vill upptäcka eller återupptäcka den historia som av någon anledning hade glömts bort eller förtryckts. Enligt Karlsson är det ofta statsmakten som är ansvarig för historieförfalskning. Syftet med det här bruket är därför att rekonstruera eller rehabilitera det kollektiva minnet. Initiativet för restaureringen kommer vanligen från intellektuella grupper. Vi tycker att alla våra undersökta författare har inslag av det moraliska bruket, då de tar fram fakta som kanske inte medvetet förtryckts, utan snarare

fallit i glömskan på grund av att vi människor ofta har tendens att generalisera och förenkla våra uppfattningar om omvärlden. Hos Lieven kommer det moraliska bruket tydligast fram i ett stycke där han påpekar att de militära ledarna som ansvarade för deportationerna efter andra världskriget och såg till att ordern verkställdes, var män med etnisk anknytning till Kaukasus, och mer exakt till Georgien. Hos Shah-Kazemi hittar vi det moraliska bruket i hans resonemang om tjetjenernas informella kamp för att behålla sin religion, sina traditioner och sin identitet under 1960- och 70-talet som vi nämnde ovan. Vi är överens om att det moraliska bruket starkast präglar Politkovskajas historieskrivning, på grund av hennes urval av fakta och dess framställning. Som exempel kan vi nämna att hon beskrev flera fredliga perioder i Tjetjeniens historia och att hon skrev om tjetjenernas positiva egenskaper.

Det ideologiska bruket av historia innebär att återupptäckta fakta får nya syften och sätts i nya sammanhang för att till exempel ideologiskt legitimera ett politiskt styre, rationalisera en förd politik eller konstruera ett specifikt historiskt meningssammanhang. Vi hittade inga tydliga tecken på att detta bruk förekommer hos någon av de undersökta författarna. Vi känner dock inslag av det ideologiska bruket både hos Lieven och hos Shah-Kazemi. Vi upplever att Lieven genom sitt resonemang rättfärdigar stormakternas agerande, men Shah-Kazemi däremot rättfärdigar tjetjenernas kamp med hjälp av deras historia. Vi vill dock inte påstå att författarna gör det medvetet.

Det sista bruket i schemat är icke-bruk av historien. Det kan vara att historien förlorar sin mening och relevans för människor och samhälle. Det kan också vara medvetet bruk och i viss mån ideologiskt att ett samhälle av olika anledningar vill bryta med sitt förflutna och hävda sig som ett nytt samhälle "utan historia". Vi har inte hittat detta bruk av historien hos våra författare.

Avslutningsvis anser vi att de olika historiebruken ofta går in i varandra och kan vara svåra att urskilja. Detta kunde vi uppfatta i Lievens och Shah-Kazemis historieskrivningar som enligt vår mening präglas av flera olika historiebruk, då de har mycket mer komplexa skildringar.

Källförteckning

Litteratur

Dahlgren S., Florén A., (1996), *Fråga det förflutna*. Lund: Studentlitteratur

Karlsson, Klas Göran (red.), (1999), *Östeuropa - länder på skilda vägar*. Moheda: Fontes

Karlsson, Klas Göran, (1999), *Europa och världen under 1900-talet*. Stockholm: Almqvist & Wiksell

Karlsson, Klas Göran, (1999), *Historia som vapen. Historiebruk och Sovjetunionens upplösning 1985-1995*. Stockholm: Natur och Kultur

Khan, Muhammad Iqbal, (1995) *The muslim of Chechnya struggle for independence* Leicester U.K: The Islamic Foundation.

Gall, Carlotta & de Waal Thomas, (1997) *Chechnya. A small victorious war*. London: Pan Original

Lieven, Anatol, (1998) *Chechnya. Tombstone of Russian Power*. London: Yale University Press

Lindahl Rutger (red.) (2004) *Utländska politiska system*. Stockholm: SNS förlaget

Nationalencyklopedin (1992) Volum 18, Bra böcker

Nyström Hans och Örjan (2001) *Perspektiv på historien A*. Malmö: Gleerups

Politkovskaja, Anna, (2003) *Tjetjenien – sanningen om kriget*. Stockholm: Ordfront

Religionslexikonet (1996). Stockholm: Forum

Roskin, (2002) *The rebirth of East Europe*. Upper Saddle River, NJ : Prentice Hall

Shah-Kazemi, Reza (1995) *Crisis in Chechnia: Russian imperialism, chechen nationalism, militant sufism*. London: Islamic World Report

Sävborg, Ebba (2003) *Tjetjenien – krig i två hundra år*. Världspolitikens dagsfrågor. Stockholm: Utrikespolitiska Institutet.

Wibeck, Sören (2003) *Religionernas historia: om tro, hänförelse och konflikter*. Lund: Historiska media

Zander, Ulf (2001) *Fornstora dagar, moderna tider: Bruk av och debatter om svensk historia från sekelskifte till sekelskifte* Lund: Nordic Academic Press

Internet-källor

Internet 1: www.angelfire.com 2006-04-07

Internet 2: www.carnegieendowment.org/experts/index.cfm?fa=expert_view&expert_id=42
2006-07-06

Internet 3: www.newamerica.net/index.cfm?pg=Bio&contactID=827 2006-07-06

Internet 4: www.ceip.org/people/lieven.htm 2006-07-06

Internet 5: http://www.iis.ac.uk/view_person.asp?ID=135&type=auth 2006-07-06

Internet 6: www.worldwisdom.com/Public/Authors/Detail.asp?AuthorID=19&WhatType=2
2006-07-06

Internet 7: <http://www.ordfront.se/Bocker/Varaforfattare/AnnaPolitkovskaja.aspx>
2006-07-06

Internet 8: <http://www.aftonbladet.se/vss/kultur/story/0,2789,777588,00.html>
2006-07-06

Internet 9: http://sv.wikipedia.org/wiki/Anna_Politkovskaja 2006-07-06

Internet 10: <http://www.sr.se/cgi-bin/P1/program/amnessida.asp?programID=478&Nyheter=1&grupp=2286&artikel=749319>
2006-07-06

Internet 11: <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=578659> 2006-12-15